

Unesco Werelderfgoedconventie

Belgische inspanningen voor mondiale erfgoedzorg

United Nations
Educational, Scientific and
Cultural Organization

World
Heritage
Convention

Unesco Werelderfgoedconventie

Belgische inspanningen voor mondiale erfgoedzorg

Beste lezer,

Weldra zal Unesco voor de duizendste keer een werelderfgoedsite erkennen. Alleen sites met een uitzonderlijke universele waarde (Outstanding Universal Value) worden aan de Werelderfgoedlijst van Unesco toegevoegd. Die erkenning onderstreept het algemene belang van de erfgoedsite en de noodzaak om ze te blijven beschermen.

Van de uitgebreide lijst van het werelderfgoed kent iedereen ongetwijfeld de Chinese muur, de Egyptische piramides en de Taj Mahal in India. Maar kent u ook de Belgische werelderfgoedsites? Weet u wat die plaatsen zo bijzonder maakt? En weet u welke inspanningen ons land levert om het werelderfgoed in andere landen te helpen beschermen? Op al die vragen krijgt u in deze publicatie een antwoord.

Het overzicht laat zien dat het erkende werelderfgoed universeel is. Tegelijk is deze voorstelling een prachtig voorbeeld van de goede samenwerking tussen de verschillende overheden en partners binnen België, zoals ik deze dagelijks mag ervaren in de Belgische Permanente Vertegenwoordiging bij Unesco.

Mijn bijzondere dank gaat uit naar de Vlaamse Unesco Commissie die samen met de Commission belge francophone et germanophone pour l'Unesco het initiatief heeft genomen voor het samenstellen van de brochure. Daarnaast wens ik mijn erkentelijkheid uit te drukken tegenover de verschillende partners van dit project, en meer bepaald Ontwikkelingssamenwerking, Federaal Wetenschapsbeleid, het Waals Departement voor Erfgoed, het Vlaams agentschap Onroerend Erfgoed en de Directie Monumenten en Sites van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Ook waardeer ik bijzonder het Unesco Platform Vlaanderen dat de redactie van de brochure heeft verzorgd.

Tot slot gaat mijn dank uit naar u, de lezer en gebruiker van deze uitgave. Uw interesse en zorg voor ons unieke werelderfgoed geven uitdrukking aan onze gemeenschappelijke verantwoordelijkheid voor dit erfgoed, dat bescherming nodig heeft, zodat ook de generaties na ons eruit kunnen leren hoe onze rijke culturen en gemeenschappen over de eeuwen heen zijn ontwikkeld en gegroeid.

Veel leesplezier,

Francine Chainaye
 Ambassadeur van België
 Permanent Vertegenwoordiger bij Unesco

Organisatie van de Verenigde Naties voor Onderwijs, Wetenschap en Cultuur

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization

WWW.VUC.BE

Organisatie van de Verenigde Naties voor Onderwijs, Wetenschap en Cultuur

Op 16 november 1972 keurde de Algemene Vergadering van Unesco de *Conventie betreffende de bescherming van het cultureel en natuurlijk werelderfgoed* goed, beter bekend als de *Werelderfgoedconventie*. Het idee om een internationale beweging op te richten om het gemeenschappelijke erfgoed van de mensheid te beschermen, kwam voor het eerst ter sprake na de Eerste Wereldoorlog, in de schoot van de Volkenbond. Unesco organiseerde in de jaren 1960 een internationale campagne om Egypte en Soedan te helpen bij het redden van de Nubiaanse tempels, waaronder die van Abu Simbel, tegen de dreigende overstroming ten gevolge van de bouw van de Hoge Aswandam op de Nijl. De campagne mobiliseerde de internationale gemeenschap rond erfgoed en de gedeelde verantwoordelijkheid voor het bewaren ervan. Ongeveer vijftig landen zorgden voor een financiële bijdrage om de monumenten in veiligheid te brengen. In de aanloop naar de milieuconferentie van 1972 in Stockholm, groeide het bewustzijn over de aantasting van het milieu, samen met het besef dat ook prachtige natuurplaatsen deel uitmaken van ons erfgoed. De Internationale Unie voor de Bewaring van de Natuur (IUCN) diende op de conferentie een voorstel van internationaal verdrag in om deze plaatsen in stand te houden. Uiteindelijk werd beslist dat, onder toezicht van Unesco, een verdrag zou worden gesloten om 's werelds natuurlijk en cultureel erfgoed te beschermen.

Wanneer we vandaag de veertigste verjaardag van dat verdrag vieren, kunnen we er niet om heen hoe vooruitstrevend die beslissing toen was. De Werelderfgoedconventie erkende prachtige natuur- en cultuurelementen als gemeenschappelijk erfgoed van de mensheid, nog lang voor het idee van

gemeenschappelijke publieke goederen ontstond. De Conventie is een van de meest succesvolle globale instrumenten en geniet met haar 190 lidstaten een bijna universele aanvaarding. De Werelderfgoedlijst bevat momenteel 962 gebieden in 157 landen. Het label is een van de meest gevraagde internationale erkenningen op het vlak van erfgoed. In zijn veertigjarige geschiedenis heeft het verdrag zichzelf bewezen als een krachtig instrument voor de instandhouding van erfgoed. Bovendien heeft het een systeem van internationale samenwerking op gang gebracht om deze gebieden te beschermen.

De Conventie is intussen geëvolueerd. Zij heeft nieuwe erfgoedcategorieën opgenomen, zoals culturele landschappen, industrieel erfgoed en moderne architectuur. Ze speelt een leidinggevende rol in het behoud van belangrijke globale ecosystemen, zoals tropische regenwouden en maritieme ecosystemen. Het verdrag zet ook nieuwe richtlijnen uit rond het behoud van historische stedelijke landschappen. En wat misschien het allerbelangrijkst is: de Conventie is er in geslaagd om het publiek wereldwijd te mobiliseren voor haar missie.

Het thema van deze veertigste verjaardag is *Werelderfgoed en duurzame ontwikkeling: de rol van lokale gemeenschappen*. Dat onderwerp weerspiegelt de groeiende erkenning van de essentiële rol die de lokale gemeenschappen spelen in het behoud en het beheer van onze erfgoedgebieden die - terzelfdertijd - een functie moeten hebben in hun bestaan en bijdragen tot duurzame ontwikkeling.

De mondiale uitdagingen die we moeten trotseren, zoals de toenemende bevolkingsgroei, afnemende financiële

middelen en klimaatverandering, zijn natuurlijk enorm. Zij zorgen voor een immense ecologische en socio-economische druk, die onze werelderfgoedsites bedreigt. Het oplossen van mogelijke conflicten tussen de behoefte om erfgoed in stand te houden en de ontwikkelingsbehoeften van vooral ontwikkelingslanden is een andere zeer belangrijke uitdaging voor de komende decennia. Deze problemen vragen nieuwe en innovatieve oplossingen, alsook een vooruitziende aanpak die ons toelaat wereldwijde rijkdommen voor de komende generaties te bewaren.

Om deze uitdagingen aan te gaan, heeft de Conventie de volle steun nodig van alle verdragspartijen en van alle andere partners. We zijn blij te kunnen rekenen op de ondersteuning van België. Hoewel België een van de laatste landen in Europa was dat het verdrag ondertekende in 1996, is het sindsdien een actieve rol gaan spelen in de Werelderfgoedconventie. België heeft momenteel 11 inschrijvingen op de Werelderfgoedlijst, inclusief enkele gebieden in ondervertegenwoordigde categorieën van erfgoed zoals moderne architectuur (de herenhuisen van de architect Victor Horta en het Stocletpaleis) en industrieel erfgoed (de scheepsliften in het Centrumkanaal en zijn omgeving en de belangrijkste mijnsites van Wallonië). België was ook een van de eerste landen dat voorstelde om seriële inschrijvingen aan de Werelderfgoedlijst toe te voegen, zoals de Vlaamse Begijnhoven en de Belforten van Vlaanderen en Wallonië. Die laatste inschrijving is in 2005 uitgebreid tot een transnationale site van de Belforten van België en Frankrijk.

Als lid van het Werelderfgoedcomité tussen 1999 en 2003 was België een grote steun om de werkmethodes van het Comité

efficiënter te maken. Tot vandaag speelt het land een actieve rol in discussies over het handhaven van de geloofwaardigheid van de Conventie. België gebruikt het verdrag ook als een instrument voor internationale samenwerking. Het heeft essentiële financiële hulp ingezet voor het behoud van de werelderfgoedsites in de Democratische Republiek Congo en ondersteunt thematische programma's van de Conventie, zoals voor maritiem en stedelijk erfgoed. Daarnaast stelde het land wetenschappelijke kennis beschikbaar door de medewerking van Belgische universiteiten en researchinstellingen. Die ondersteuning wordt erg gewaardeerd, niet alleen door Unesco maar ook door de verschillende andere partnerlanden die met deze activiteiten hun voordeel doen.

In het kader van de veertigste verjaardag van de Werelderfgoedconventie, is het de bedoeling van deze brochure een overzicht te bieden van de Belgische werelderfgoedsites alsook een aantal voorbeelden te geven van internationale samenwerking.

Tot slot wens ik mijn dank te betuigen aan de Belgische overheden voor hun blijvende steun aan de Conventie. Het is mijn hoop dat wij dit belangrijke werk samen verder mogen zetten.

Kishore Rao

Directeur Unesco Werelderfgoedcentrum

Voorwoord 5

Inleiding 6

Werelderfgoed in België 10

- Grote Markt van Brussel 10
- Scheepsliften van het Canal du Centre en omgeving (La Louvière en Le Roeulx) 12
- Vlaamse begijnhoven 14
- Historisch stadscentrum van Brugge 16
- Onze-Lieve-Vrouwekathedraal van Doornik 18
- Neolithische open vuursteenmijnen van Spiennes 20
- Voornaamste stadswoningen van Victor Horta 22
- Complex woning-ateliers-museum Plantin-Moretus 24
- Stocletpaleis 26
- Voornaamste mijnsites van Wallonië 28
- Belforten van België en Frankrijk 30
- De indicatieve lijst 32

Internationale samenwerking rond werelderfgoed 33

Afrika

- Beter beheer van natuurlijke werelderfgoedsites 33
- Steun voor bedreigde sites in Congo 34
- Ilha de Moçambique 35

Erfgoed in en om het water veiligstellen

- Het mariene werelderfgoed 36
- Koraalriffen gezond houden 37

Klimaatverandering aanpakken

- Expositie klimaatverandering en werelderfgoed 38
- Bevroren graven van de Scythen 39

Beheer en bescherming van werelderfgoedsites versterken

- Betere informatie voor beter beheer 40
- Waken over tropische wouden 41
- Het nomineren van 'gemengde' werelderfgoedsites 42
- De Zijderoutes als cultureel werelderfgoed 43
- Behoud en herstel van cultureel erfgoed 44
- Culturele landschappen in Zuidoost-Europa 45
- Werelderfgoedsteden 46
- Informatieschat ontsluiten 47

Goed om weten 48

Meer informatie 52

Werelderfgoed in België

Grote Markt van Brussel

De Grote Markt van Brussel is een echt juweel van de westerse architectuur en een van de mooiste pleinen ter wereld. Het is bijgevolg niet verwonderlijk dat de Grote Markt tot de eerste sites behoorde die België heeft voorgedragen voor opname op de Werelderfgoedlijst.

De vroegste vermeldingen over de Grote Markt in Brussel dateren van de 12e eeuw. Dankzij haar architectuur en als gevolg van opeenvolgende historische gebeurtenissen is die plaats zonder meer uniek. Grootse bouwwerken van de openbare en de private architectuur getuigen er van de Europese cultuurgeschiedenis: de Bourgondische eeuw met de flamboyante gotiek (15e eeuw), het begin van de 18e eeuw met de barokke en vroegclassicistische vormen, en ten slotte de 19e eeuw met de ontwikkeling van het historicisme.

Doordat de Brusselse Grote Markt zich op de rechteroever van de Zenne bevindt, niet ver van de oude handelsroute Brugge-Keulen, groeide zij al gauw uit tot de belangrijkste handelsplaats van

de stad, die daarmee haar hoogtepunt van welvaart bereikte. De middeleeuwse markt, die toen al met kasseistenen was aangelegd, vormt het eindpunt van zeven straten. Omringd door hallen en houten huizen, krijgt de markt haar definitieve vorm pas na de vreselijke bombardementen van 1695 die de markt vernielen. Maarschalk Villeroi bestookte het centrum van Brussel in opdracht van Lodewijk XIV als vergelding voor de vernietiging van kuststeden en Franse havens door Nederlandse en Britse oorlogsschepen.

De Grote Markt van Brussel dankt haar rijkdom zowel aan het weelderige karakter van de architectuur, waar vergulde en gesneden elementen domineren, als aan de buitengewone samenhang tussen de gebouwen ondanks hun stilistische diversiteit. Het geheel is indrukwekkend vanwege de verschillende historische periodes die het reflecteert. Het is grotendeels schatplichtig aan de reglementen die de Stadsmagistraat in 1697 oplegde aan de gilden en bouwmeesters. Die reglementen kwamen er toen na de

bombardementen een reconstructiecampagne op gang werd gebracht. Ondanks de grote schade die Brussel had geleden, herstelde de stad vrij snel. De heropbouw bleef trouw aan het beeld van hoe de markt er voor de bombardementen had uitgezien. Zij is hét symbool van de macht en de trots van de Brusselse bourgeoisie die ervoor koos om de stad in haar oude glorie te herstellen in plaats van ze te herbouwen volgens de moderne stijl, wat op andere plaatsen vaak voorkwam. De barokstijl die de pracht en praal van de handelsstad symboliseert, domineert de gevels. Een interessante vaststelling is dat er geen kerk of andere gebedsplaats op de markt aanwezig is, wat wijst op het dominante handels- en administratieve karakter ervan.

Het paradepaardje van de Brusselse Grote Markt is ongetwijfeld het stadhuis dat het grootste deel van de zuidkant van de marktplaats inpalmt. Het is een geheel van gebouwen gevormd rond een binnenplaats. Het belfort van het stadhuis wordt bekroond door een piramidale spitstoren, met bovenaan het beeld van de aartsengel Michaël. Het stadhuis is gebouwd tussen 1401 en 1454 en is voor een groot deel gerestaureerd in de 19e eeuw. Het heeft zijn functie tot op heden behouden en is een schoolvoorbeeld van de flamboyante gotische stijl die toen heerste.

Recht tegenover het stadhuis bevindt zich het Broodhuis met een gevel van arcades, een zadeldak en een centrale toren met een lantaarn. Het is rond 1512 gebouwd in opdracht van Karel V en in 1875 in neo-gotische stijl herbouwd. In dit gebouw is nu het Museum van de stad Brussel gevestigd dat een overzicht geeft van de geschiedenis van Brussel.

De gildehuizen die de rest van de Grote Markt sieren, dateren van het einde van de 17e eeuw. Ze symboliseren de macht van de handelaars die lid waren van het stadsbestuur en het stadsbeeld wilden verfraaien. Elk huis draagt een naam en is versierd met specifieke attributen die het beroep van de bewoners uitbeelden: de hoorn, de zwaan, het hert, het huis van de kleermakers enz. De huizen zijn ingedeeld in drie groepen op basis van de stand en van de geveldecoratie. Momenteel worden de huizen hoofdzakelijk commercieel uitgebaat.

Grootse bouwwerken van de openbare en de private architectuur getuigen er van de Europese cultuurgeschiedenis.

Om de integriteit van de Grote Markt te bewaren worden regelmatig restauratiecampagnes opgezet door de Stad en de Directie van Monumenten en Landschappen van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Sinds de inschrijving op de Werelderfgoedlijst zijn morfologische studies van elk huis verricht en extra beschermende maatregelen genomen om het behoud van de oude structuren en interieurs te garanderen. De grootte van het marktplein is per definitie beperkt. Daarom is de directe omgeving van de Grote Markt, die deel uitmaakt van de benedenstad – ook wel het 'Ilot Sacré' genoemd – aangeduid als bufferzone. Deze zone heeft heel specifieke regels betreffende beheer en behoud. Meerdere gebouwen van groot patrimoniaal belang bevinden zich in die zone en maken het voorwerp uit van een wettelijk voorgeschreven bescherming. We vermelden het Beursgebouw, de Koninklijke Sint-Hubertus Galerijen, de Bortiergalerij, het Brusselse Parlement en de Sint-Niklaaskerk. Sinds de inschrijving op de Werelderfgoedlijst zijn meer dan 150 gebouwen in de genoemde zone als beschermd monument erkend.

Werelderfgoed in België

Scheepsliften van het Canal du Centre en omgeving (La Louvière en Le Roeulx)

Guy Focant © SPW

Werelderfgoed
sinds 1998

Het Centrumkanaal verbindt de stroomgebieden van de Maas en de Schelde.

De verbinding maakte deel uit van een project om Henegouwen en haar industriële regio meer op de kaart te zetten. De steenkoolwinning was daar van groot belang, maar er waren niet voldoende natuurlijke waterwegen, waardoor een probleem ontstond voor het vervoer van grondstoffen en goederen. In 1811 nam Napoleon het initiatief om een verbinding tussen de twee bekken te maken. Het zou echter nog een hele tijd duren voor dit project gerealiseerd kon worden. Men overwoog verschillende mogelijkheden die rekening hielden met de beperkingen voor het maken van een verbinding: onstabiele bodems, steile dalingen over een korte afstand, het gebrek aan water om het kanaal te voeden. Uiteindelijk bleek de techniek van hydraulische liften, zoals in Anderton (Engeland), de meest geschikte oplossing.

Door de helling was de bouw van vier scheepsliften over een lengte van 7 km vereist. De liften kunnen 15 tot 20 meter overbruggen. In 1871 besliste de Belgische regering om de bouw van het kanaal voor haar rekening te nemen. De graafwerken startten in 1884 en de eerste lift was een feit in 1888, de andere drie volgden in 1917.

De werking van de liften is gebaseerd op principes van de fundamentele fysica en maakt alleen gebruik van hydraulische energie. Het ontwerp weerspiegelt de succesvolle samenwerking tussen ingenieurs van het Engelse bedrijf dat het systeem heeft ontwikkeld enerzijds en de Belgische ingenieurs van het Beheer van Wegen en Bruggen en het bedrijf Cockerill, die instonden voor de realisatie van machines en onderdelen anderzijds.

Naast de unieke serie van vier scheepsliften op het Centrumkanaal, is er ook een reeks van

gebouwen en karakteristieke elementen te vinden, zoals functionele gebouwen, sluisen, draaibruggen, ophaalbruggen, vaste bruggen, enz. De machinekamers, vooral in de liften 2 en 3, zijn erg indrukwekkend.

Er zijn nog steeds vele overblijfselen van het industriële verleden te vinden langs het kanaal zoals de Italiaanse kantine, een ontmoetings- en verblijfplaats gebouwd door het bedrijf van Gustave Boël voor alleenstaande werknemers die het rekruteerde in Italië.

De liften van het Centrumkanaal zijn uniek. Van de acht hydraulische scheepsliften die werden gebouwd in die tijd, zijn de vier liften van het Centrumkanaal de enige die in hun oorspronkelijke staat bewaard zijn gebleven en nog steeds werken volgens de technieken bedacht door de Engelse ingenieurs.

Het is het werk bij uitstek van de 19e eeuw, maar al snel voldeed het Centrumkanaal niet langer aan de eisen van de moderne scheepvaart en zijn toekomst was even onzeker door plannen

voor demping en door de bouw van een snelweg in de jaren 1970. Er werd echter een alternatief gevonden. Er kwam een nieuwe route voor de doorgang van schepen tot 1300 ton. Een nieuwe grote scheepslift maakte het mogelijk om in een keer de afstand van de vier hydraulische scheepsliften te overbruggen.

Het kanaal van de 19e eeuw kreeg een nieuwe bestemming: pleziervaarten. Het is een van de belangrijkste toeristische attracties in Wallonië. Bezoekers kunnen deelnemen aan excursies op het kanaal, waarbij ze gebruik maken van de vier hydraulische liften.

Het directoraat-generaal operationele Vaarwegen in Wallonië neemt het onderhoud en de instandhouding van het kanaal en de liften voor zijn rekening. Ingenieurs beschikken over de originele plannen van de liften waarop men zich baseert voor beslissingen betreffende het behoud en beheer ervan.

Guy Focant © SPW

Naast de unieke serie van vier scheepsliften is er ook een reeks van indrukwekkende gebouwen en karakteristieke elementen te vinden.

Werelderfgoed in België

Vlaamse begijnhoven

© Onroerend Erfgoed, foto Kris Vandevorst

Begijnhoven zijn een fascinerende materiële herinnering aan de begijnenbeweging die zich in de middeleeuwen in Noordwest-Europa ontwikkelde. Begijnen waren vrouwen die een godgewijd leven leidden zonder zich echter terug te trekken uit het openbare leven. In de 13e eeuw ontstonden de begijnhoven als semi-gesloten religieuze gemeenschappen. De Vlaamse begijnhoven zijn architecturale ensembles, bestaande uit huizen, kerken, utilitaire gebouwen en groene ruimtes. Ze zijn gebouwd in een typisch Vlaamse stijl. Vandaag vinden we alleen nog in Vlaanderen een concentratie van begijnhoven terug, die samen met de historische, esthetische en sociaal-culturele facetten mee bijdraagt aan hun uitzonderlijke universele waarde.

De begijnenbeweging gaat in Europa terug tot de 12e en 13e eeuw en is op vandaag nagenoeg volledig uitgedoofd. Begijnen waren weduwen of ongehuwde vrouwen die een zelfstandig geëngageerd religieus leven wensten te leiden buiten de erkende ordes met hun geloften

van armoede en eeuwige trouw. De begijnen vestigden zich in begijnhoven, unieke oorden van spirituele beleving, van vrouwencultuur en van solidariteit die vandaag nog altijd getuigen van de sociaal-religieuze begijnenbeweging. Bijna elke Vlaamse stad van enig belang had één of meer begijnhoven. Begijnen gedijden vooral in de Lage Landen bij de zee omdat ze hier konden rekenen op de steun van de kerk, de lokale adel en de feodale heren en hun opvolgers.

De Vlaamse begijnhoven zijn geconstrueerd als kleine ommuurde steden met één of meerdere toegangspoorten. Ze zijn opgetrokken aan de rand van de eerste versterkte stadskernen aan een waterloop. Tijdens de opeenvolgende stadsuitbreidingen zijn ze geïntegreerd in de steden. Sommige begijnhoven – zoals het Groot Begijnhof van Mechelen – zijn verplaatst en binnen de stad herbouwd na verwoestingen tijdens de 16e-eeuwse godsdienstoorlogen.

Het grondplan van de begijnhoven wordt vaak sterk bepaald door het streven naar het optimaal aanwenden van de lokale topografie, waarbij gebruik is gemaakt van de waterloop voor dagelijks gebruik en voor de productie van textiel of kant. De aanleg van de begijnhoven gaat grosso modo terug op twee basistypes. Het *pleintype* bestaat uit een centrale ruimte met wisselende vorm, geplaveid of met gras begroeid, en afgezoomd door boomrijen. Voorbeelden zijn onder meer Brugge, Dendermonde en Turnhout. Het *stadstype* wordt gekenmerkt door een stratenpatroon volgens dambordschema, gebaseerd op de vormgeving van de toenmalige 'nieuwe steden'. Tot dit type behoren onder meer de begijnhoven van Diest en Lier. Als gevolg van uitbreidingen in de 17e eeuw kregen een aantal van deze begijnhoven een bijkomend plein. In Tongeren en het Groot Begijnhof van Leuven, beiden aanvankelijk van het stadstype, ontstond zo een mengvorm.

Overal komen nagenoeg dezelfde gemeenschappelijke functies terug, die vaak opvallen in het globale straatbeeld door hun vormgeving en volume. Het gaat dan bijvoorbeeld om de kerk, maar ook om de infirmerie met - enkel nog in Sint-Truiden - de aanpalende hoeve, en de 'Heilige Geest Tafel', bedoeld om de behoeftige begijnen en armen uit de omgeving te spijzen. Een begijnhof omvat naast individuele woningen ook conventen of gemeenschapshuizen, waar minder welgestelde begijnen samenwoonden.

De contrareformatie zorgt in de 16e eeuw voor een verdere aangroei van het aantal begijnen. De bloei in de 17e en 18e eeuw leidt tot de renovatie van de bestaande gebouwen en de oprichting van nieuwe. Deze tendens sluit ook aan bij de stedelijke verordeningen die 'verstening' van middeleeuwse houten panden oplegden om verwoestende branden te vermijden.

Tijdens de Franse revolutie en de bezetting van de Nederlanden worden de begijnhoven opgeheven en overgenomen door de voorlopers van de huidige OCMW's (Openbare Centra van Maatschappelijk Welzijn). Vanaf dat ogenblik vind je in de begijnhoven vooral de arme(re) gezinnen van de stad. Onder hen mengen zich niet veel later opnieuw een aantal begijnen die

© Onroerend Erfgoed, foto Oswald Pauwels

willen aanknopen bij hun vroegere levensstijl en religieuze gewoonten. De begijnenbeweging kent aldus een korte heropleving, met onder meer de bouw van het neogotische begijnhof van Sint-Amandsberg (1873-1875). Na de Eerste en vooral de Tweede Wereldoorlog kent de begijnenbeweging een sterke terugval. In Leuven gaat het Groot Begijnhof in de jaren 1960 over in de handen van de universiteit, die het complex restaureert en een nieuwe bestemming geeft als woonerf voor de universitaire gemeenschap. Dit project blijkt een katalysator voor de herwaardering van de zesentwintig nog bewaarde Vlaamse begijnhoven, een proces dat vandaag nog steeds bezig is.

Hoewel Vlaanderen had voorgesteld alle zesentwintig bewaarde begijnhoven te erkennen, is er uiteindelijk voor gekozen om een weloverwogen selectie van begijnhoven in te schrijven op de Werelderfgoedlijst. Bij de selectie is onder meer rekening gehouden met de gaafheid, de integriteit en de authenticiteit van de woonhoven. Uiteindelijk zijn de volgende dertien begijnhoven erkend als werelderfgoed: Brugge, Dendermonde, Diest, Gent (Klein Begijnhof), Hoogstraten, Kortrijk, Leuven (Groot Begijnhof), Lier, Mechelen (Groot Begijnhof), Sint-Amandsberg, Sint-Truiden, Tongeren en Turnhout.

© Onroerend Erfgoed, foto Oswald Pauwels

© Onroerend Erfgoed, foto Kris Vandevorst

- ↑↑↑ Brugge.
- ↑↑ Kortrijk.
- ↑ Hoogstraten.
- ← Gent.

Werelderfgoed in België

Historisch stadscentrum Brugge

© Onroerend Erfgoed, foto Oswald Pauwels

Werelderfgoed
sinds 2000

De historische binnenstad van Brugge is een uitzonderlijk voorbeeld van een middeleeuwse historische stad. Ze heeft haar historische stedelijk weefsel bewaard, dat door de tijden heen geleidelijk evolueerde. De oorspronkelijke gotische en neogotische constructies vervulden het typerende beeld van de stad. Brugge was één van de culturele en commerciële hoofdsteden van Europa, en was daardoor een belangrijke plaats voor de uitwisseling van ideeën, onder meer op het vlak van kunst en architectuur. Brugge wordt ook beschouwd als de geboorteplaats van de Vlaamse Primitieven, die de middeleeuwse schilderkunst in Europa in hoge mate beïnvloed hebben.

De uitzonderlijke universele waarde van Brugge is onder meer gebaseerd op haar stedelijke ontwikkeling en architectuur, die belangrijke periodes uit de westerse geschiedenis vertegenwoordigen. Het stedelijk weefsel, met zijn netwerk van pleinen, straten en reien (kanalen), weerspiegelt samen met de gevarieerde historische bebouwing en de

gotische baksteenarchitectuur bepalende socio-economische en artistieke aspecten van de middeleeuwse geschiedenis.

Bij de oorsprong van Brugge (7e - 8e eeuw) speelde de natuurlijke ligging een belangrijke rol. De eerste nederzettingkernen situeerden zich aan zandruggen langs de Reie. Het gebied rond de Burg groeide op het einde van de 9e eeuw en vooral in de 10e eeuw uit tot een belangrijke kern door het bouwen van een burcht op initiatief van de graven van Vlaanderen. De burcht werd bestendig uitgebreid en ommuurd en omvatte de woning van de graaf, een kapel en de Sint-Donaaskerk met het kapittel. Rond die kern ontstond een eerste stadsuitbreiding die in 1127 werd ommuurd en omweld. Een bewoond gebied van 75 ha werd daardoor beschermd. Naast de Burg, die uitgroeide tot het bestuurlijke en religieuze centrum, ontwikkelde zich de marktplaats, de commerciële ontwikkelingspool van de stad. Aanvankelijk waren vooral de import van Engelse wol en de export van Vlaams laken de grote economische troeven.

Brugge was een van de culturele en commerciële hoofdsteden van Europa, en vormde daardoor een belangrijke plaats voor uitwisseling van ideeën, onder meer op het vlak van kunst en architectuur.

Een tweede en laatste omwalling (met dubbele grachten en stadspoorten), aangelegd in de vorm van een ring ('het zgn. Brugse ei'), werd vanaf 1297 bedacht en omvat 370 ha. De verbinding met de zee werd nooit uit het oog verloren. De uitgebreide stad omvat de talrijke religieuze instellingen, waaronder het begijnhof, die aanvankelijk buiten de stadsmuren een vestigingsplaats kregen toegewezen en voorzien waren van (nu nog vaak bestaande) grote open ruimtes. Daarnaast waren er ook tal van woningen gebouwd rond de belangrijkste toegangswegen tot de stad. Van deze tweede stadsversterking resten vier indrukwekkende stadspoorten en een toren die opgenomen zijn in de vervangende groene promenade van de 19e eeuw.

Stijlarchitectuur, gaande van romaans tot neoclassicisme en neogotiek, komt overvloedig aan bod in de Brugse burgerlijke en religieuze gebouwen en complexen. Stijlkeuzes houden verband met de tijdgeest, met de beschikbare materialen, zoals de duurdere aangevoerde natuursteen en de streekeigen baksteen, en met de economische situatie. Als eindpunt van de Hanzeroute draagt Brugge bij tot de evolutie van de baksteengotiek in Noord-Europa. Belangrijke laatgotische herenhuisen, al dan niet voorzien van traptorens, verrijken de diverse stadskwartieren. Omwille van brandgevaar leggen opeenvolgende stedelijke verordeningen vanaf de 16e eeuw de (verplichte) versterking op van doorsnee houten woningen. Bakstenen huizen met vereenvoudigde gotische tracering en ornamenten in typische trapgevels vervangen de vroegere bebouwing of vullen ze aan. In latere eeuwen komen ook eigentijdse woonhuizen de bebouwing aanvullen of vervangen.

Tot de 16e eeuw blijft Brugge, onder meer als laatste schakel in de Hanzeketen, een vooraanstaand commercieel en financieel centrum dat op de jaarmarkten heel wat producten verhandelt, zoals zout, ijzer, (edel)metalen, specerijen, wijn, laken en tal van luxeproducten,

manuscripten en kunstwerken (voornamelijk schilderijen). Maar door de verzanding van de haven en een politieke crisis met Maximiliaan van Oostenrijk taant de stedelijke welvaart. Als gevolg daarvan worden nieuwe ontwikkelingen in de stad afgeremd, maar nooit volledig verlaten, wat blijkt uit de ontwikkeling van de Coupure in de 18e eeuw en uit de aanleg van het station en de bouw van de Stadsschouwburg in de 19e eeuw. Brugge weet haar authentieke (middeleeuwse) karakter niettemin goed te bewaren. Dat wordt in de 19e eeuw één van haar belangrijkste troeven. De stad wordt (her)ontdekt door kunstenaars, schrijvers en Engelse toeristen. Na de Slag van Waterloo wordt Brugge een 'verplichte' stop op hun programma. Brugge krijgt haar imago van verstilde romantische stad. De stad zal dit verder cultiveren en koppelen aan haar kunstzinnige en culturele verleden. Sinds de 19e eeuw ontpopt Brugge zich bovendien als laboratorium voor de monumentenzorg. De laatste veertig jaar evolueert die van de strikte zorg om het monument naar een structureel beleid voor het historische centrum en zijn uitbreidingen.

Brugge staat ook wereldwijd bekend als middeleeuws centrum van kunst en cultuur. Invloedrijke Vlaamse Primitieven zoals Jan Van Eyck, Hans Memling en tal van andere buitenlandse meesters hebben in Brugge geleefd, gewerkt en bijgedragen tot innoverende stromingen in de middeleeuwse schilderkunst. Hun werk veroverde toen al de Europese kunstmarkt en beïnvloedde met zijn voor burgerlijk realisme, plasticiteit en kleurenpracht de middeleeuwse schilderkunst. Vandaag is hun oeuvre over de hele wereld verspreid, maar Brugge bewaart een aantal topstukken in unieke oorspronkelijke locaties.

Het belfort van Brugge en het begijnhof zijn elk afzonderlijk al eerder opgenomen op de Werelderfgoedlijst. Brugge is tot vandaag ook de enige Werelderfgoedstad in België.

© Onroerend Erfgoed

© Onroerend Erfgoed, foto Kris Vandevorst

© Onroerend Erfgoed, foto Kris Vandevorst

© Onroerend Erfgoed

Werelderfgoed in België

Onze-Lieve-Vrouwekathedraal van Doornik

Werelderfgoed
sinds 2000

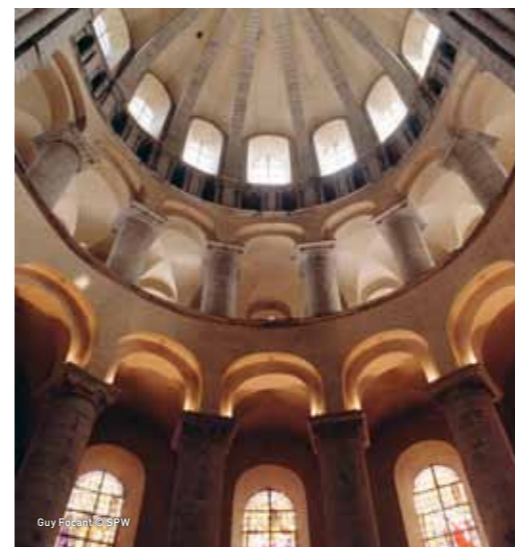
De Onze-Lieve-Vrouwekathedraal weerspiegelt de interactie tussen de architectuur van het Île-de-France, het Rijnland en Normandië tijdens de korte periode voor het doorbreken van de gotische architectuur (begin 12e eeuw).

De kathedraal bevindt zich in het hart van de oude stad, niet ver van de linkeroever van de Schelde en op zichtbare afstand van het belfort. De kathedraal onderscheidt zich door de duurzaamheid van de bisschoppelijke macht die zij vertegenwoordigt: het bisdom Doornik is in de 5e eeuw opgericht en bestaat tot op vandaag. Naast zijn rol als plaats voor erediensten vervult het complex culturele en belangrijke intellectuele functies.

Architectonisch is het kerkgebouw niet homogeen, maar de vrucht van drie afzonderlijke fasen, die op elkaar aansluiten en nog steeds duidelijk te onderscheiden vallen. Het betreft: het schip, de romaanse dwarsbeuk en het gotische koor.

Het schip en de dwarsbeuk zijn hoofdzakelijk gebouwd in eerste helft van de 12e eeuw. De volgende eeuwen brachten geen fundamentele veranderingen, enkel wat oprisingswerken. Het project was erg ambitieus en de kathedraal is het grootste romaanse gebouw dat bewaard is gebleven in België.

De Anglo-Normandische afwerkingen zijn duidelijk, maar niet uniek. Ze tonen een grote originaliteit in een aantal belangrijke vernieuwingen, zoals de transformatie aan de buitenkant van het triforium van hoge ramen met vier geledingen en de dubbele oostelijke poort. Deze innovaties maken van het schip een unicum in de geschiedenis van de romaanse architectuur. Aan de andere kant lijkt de soberheid van de vormen te wijten aan de invloed van de Karolingische traditie, die vooral voorkwam in de oude Nederlanden. De bouwer van het schip heeft een opmerkelijke synthese gemaakt van de meest innovatieve aspecten van de architectuur van zijn tijd en ze met een zekere vrijheid geïnterpreteerd en gecombineerd met lokale tradities.

De kathedraal is het grootste Romaanse gebouw dat bewaard gebleven is in België.

Het volume van het schip, met zijn vijf torens, is ongetwijfeld het meest kenmerkend voor de Doornikse kathedraal. De oorsprong is moeilijk te achterhalen en ligt tussen de 'Lombardo-Rijnse' invloed en de invloed van de harmonische gevels van Frankrijk en Engeland. Het model was gedurende de tweede helft van de 12e eeuw erg in trek.

Het gotische koor benadrukt de introductie van de nieuwe vormen van de klassieke gotiek in België in de 13e eeuw. Het vertegenwoordigt heel sterk de bouwstijlen ten tijde van de constructie en weerspiegelt de enorme vooruitgang in de technologie van de late 12e en de vroege 13e eeuw. Het koor is ook een voorbeeld van de snelle verspreiding van deze architectuur uit de creatieve centra van het Île-de-France in het midden van de 12e eeuw. Het is inderdaad een gebouw dat mee was met zijn tijd, gebruikmakend van de nieuwste technieken en de modernste lijstwerkpatronen.

De Onze-Lieve-Vrouwekathedraal van Doornik herbergt ook een schat en uitgebreide archieven. De schat bestaat uit veel zilverwerk, waaronder

Onze-Lieve-Vrouwekathedraal van Doornik

relikwieën uit de 13e eeuw, relikhouders, kelken maar ook ivoren, wandtapijten van Arras uit de 15e eeuw, enkele schilderijen en sculpturen en een collectie van meer dan 800 liturgische gewaden, waarvan de oudste dateren uit de 12e eeuw. Sommige delen van deze schat worden gebruikt tijdens de grote processie, die elk jaar plaatsvindt op de tweede zondag van september, ter herdenking van de verlossing van de pest in 1092. De archieven hebben de kathedraal nooit verlaten. Ze palmen twee kamers in op de eerste verdieping van de sacristie. Deze zijn hiervoor speciaal ontworpen in de 17e eeuw. Het oudste document dateert van rond het jaar duizend en het archief is voor de periode van 1566 tot vandaag volledig. De archieven bestaan uit waardevolle boeken, oorkonden, maar ook afschriften, registers, rekeningen, beraadslagingen van het kapittel, testamenten, enz.

De kathedraal heeft de tand des tijds relatief goed doorstaan. Alleen de bombardementen van de Tweede Wereldoorlog veroorzaakten af en toe een brand in het dak van het schip en een deel van de gebouwen van het hoofdgedeelte. Sinds de inschrijving op de Werelderfgoedlijst is de kathedraal het onderwerp van een groot project dat twintig jaar zal duren en zal zorgen voor de restauratie van het kerkgebouw en de opwaardering van de wijk waarin de kathedraal zich bevindt.

Werelderfgoed in België

Neolitische open vuursteenmijnen van Spiennes

Guy Focant © SPW

Werelderfgoed
sinds 2000

De Neolithische mijnen van Spiennes vormen een voorbeeld van het technologisch vernuft van de prehistorische mens bij het winnen van neolithische vuursteen. Ze komen voor op twee krijtachtige plateaus, met een oppervlakte van ongeveer 100 hectare, ten zuidoosten van de stad Bergen.

In het Neolithicum (de periode van de 5e eeuw tot de eerste helft van de 3e eeuw voor de christelijke tijdrekening) werd intensief aan vuursteenwinning uit de bodem gedaan. Verschillende technieken zijn toen gebruikt, waarbij de meest spectaculaire en karakteristieke methode het graven van putten was. Die putten konden een diameter van 0,8 tot 1,20 m en een diepte van 16 m hebben. De Neolithische mens groef ook gangen onder de lagen vuursteen die wel 2 m lang konden zijn. Met behulp van een speciale techniek, die bekend staat als breukwinning, groeven ze het vuursteen uit. Daarbij werden blokken in hun geheel uitgegraven en werd in het midden een krijtmuurtje uitgespaard. Vervolgens werden houten stutten geplaatst en de muur neergehaald

zodat de bovenlaag onder haar eigen gewicht instortte en in verschillende blokken brak.

Er komen tot 5000 putten voor in het gebied dat bekend staat als 'Petit Spiennes' (14 ha). De putten en galerijen werden opnieuw gedicht met boorgruis al naar gelang de vordering van de mijnbouw. Aan deze kuilen waren snij-ateliers verbonden, vandaar de talrijke stukken vuursteen die nog steeds aanwezig zijn op de site, waaraan de naam van dat deel van de site is ontleend: Camp à Cayaux (Veld met stenen). De productie bestond uit het maken van bijlen voor het vellen van bomen en van lange messen die werden omgevormd tot sikkels, schrapers of messen. De normalisering van de productie weerspiegelt het hoge technische niveau van de steenhouwers van Spiennes. Naast de massaproductie van bijlen en messen, zijn op de site een breed gamma aan andere voorwerpen geproduceerd: scharen, snijbeitels, krabbers, boren en zelfs pieken die voor de steenontginning werden gebruikt.

Aan het einde van het bronzen tijdperk werd de site niet meer gebruikt. Op oude kaarten is te zien hoe het gebied later is bestemd voor landbouw of braak bleef liggen omdat de overvloed aan vuursteen het gebied ongeschikt maakte voor de teelt. Vandaag de dag is het grootste deel van de site in gebruik voor landbouw.

In de 19e eeuw werd er opnieuw vuursteen ontgonnen, vooral aan het oppervlak, voor het maken van kanonnen. Het vuursteen werd ook gebruikt als grondstof voor de productie van fijn aardewerk. Deze ontginning was van korte duur en gebeurde slechts op enkele plaatsen van de site (minder dan 100m²).

Het afval dat op de site terug te vinden was, deed Albert Trim vermoeden dat er ooit een atelier van vuursteenbijlen gevestigd was. Bij graafwerken voor de aanleg van een spoorweg in 1867 werden 25 putten ontdekt. Dit leidde tot de uiteindelijke ontdekking van de mijnsite. Het was de eerste ontdekking in haar soort. Andere volgden in heel Europa en Amerika.

Er zijn twee belangrijke periodes van opgravingen op de site. De eerste opgraving (1912-14) legt putten van 16 m diep bloot. De tweede opgraving begon in 1953 en gaat vandaag nog altijd verder, zodat veel kennis over het gebied wordt verworven. Op de top van de mijn is een wetenschappelijke basis gebouwd ter bescherming van de site.

Slechts een beperkt deel van de site is opgegraven en onderzocht. Wallonië hoopt dat deze opgraving haar wetenschappelijke waarde kan behouden en beschouwd kan worden als een archeologische vondst.

De toegankelijkheid van de site is beperkt: er kan maar sporadisch worden afgedaald in de mijn en er is geen uitleg voor het publiek die het belang en de rijkdom van deze uitzonderlijke site toelicht. Om dit euvel te verhelpen, komt er een bezoekerscentrum. Het wordt gebouwd op de site en zal na voltooiing slechts een beperkt aantal bezoekers toelaten, zodat deze zich ten volle in de ervaringen van de archeologen kunnen inleven en de werkomstandigheden uit de Neolithische periode ervaren.

Guy Focant © SPW

Bij vuursteenwinning uit de bodem werden verschillende technieken gebruikt waarbij de meest spectaculaire en karakteristieke methode het graven van putten was.

Werelderfgoed in België Voornaamste stadswoningen van Victor Horta

Ch. Bastin & J. Evrard © MRBC

Ch. Bastin & J. Evrard © MRBC

Ch. Bastin & J. Evrard © MRBC

Werelderfgoed
sinds 2000

De straten van Brussel zijn rijk aan art nouveau-woningen die getuigen van een vernieuwende aanpak die jonge kunstenaars zich bij de overgang naar de 20e eeuw aanmaten. Onder die huizen bevinden zich vier woningen gebouwd door Victor Horta (1861 - 1947). Ze getuigen van zijn buitengewone creativiteit en betekenen een essentiële bijdrage aan de architectuurgeschiedenis. Het gaat om het huis Tassel, het huis Solvay, het huis Van Eetvelde en het huis en atelier van de kunstenaar zelf. Victor Horta was een van de pioniers van de art nouveau en van de moderne beweging. Vertrekkend van de klassieke periode heeft hij de architecturale opvattingen van zijn tijd radicaal veranderd. Hij voerde meer bepaald het vrije plan in, liet zich bij de verwerking van materialen leiden door hun intrinsieke kenmerken en creëerde een originele, decoratieve taal.

De stadswoningen van Horta breken met het traditionele patroon van de 19e-eeuwse rijhuizen en burgerwoningen en laten woonfunctie en uiterlijk vertoon samengaan. Horta benadert elke ruimte op

een aparte en creatieve manier. Op die wijze slaagt hij er in de persoonlijkheid van de opdrachtgever te weerspiegelen. Het resultaat is een coherent geheel, waarbij de eenheid tussen architectuur en ornamentiek centraal staat, dat bekomen wordt door een buitengewone zorg voor detail, gaande van de deurklink of -bel tot meubilair. De grootste kenners van de architectuurgeschiedenis beschouwen het huis Tassel als eerste afgewerkt art nouveau-gebouw.

De stijlrevolutie die uit de werken van Horta blijkt, wordt onder meer gekenmerkt door de het invoeren van het vrije plan, een bouwwijze die zorgt voor een optimale verspreiding en metamorfose van het licht, een ornamentatie die de golvende energie van de gebogen lijnen virtuoos benut en die versmelt met de structuur van het gebouw. Door middel van het rationele gebruik van metalen structuren, die vaak zichtbaar blijven en soms subtiel worden verborgen, slaagt Victor Horta erin om levendige, soepele ruimten te scheppen die baden in het licht en nauw aansluiten bij de

De art nouveau-woningen van Victor Horta getuigen van zijn buitengewone creativiteit en een essentiële bijdrage aan de architectuurgeschiedenis.

persoonlijkheid van de bewoners. Het principe van de dubbele woning die wordt verbonden door een circulatieruimte onder glazen koepel wordt toegepast in de huizen Tassel en Van Eetvelde. Deze ruimte kan eveneens een wintertuin herbergen, die in het huis Solvay zelfs feeëriek allures krijgt. De traphal in zijn eigen woning-atelier neemt dit type inrichting op bijzonder elegante en geraffineerde wijze over. De binnendecoratie getuigt telkens van een verbluffende vindingrijkheid: de gecreëerde motieven vloeien op soepele wijze van de mozaïeken vloer over op de geschilderde muren naar het smeedijzerwerk en het telkens gepersonaliseerde meubilair.

De huizen zijn bijzonder goed bewaard gebleven en weerspiegelen de essentiële bijdrage die Horta aan de geschiedenis van de architectuur heeft geleverd. Ze illustreren verschillende facetten van de technieken die hij gebruikte en die ook in andere projecten te zien zijn. Horta heeft een enorme invloed gehad op de generatie architecten na hem. De Horta-huizen behoren tot een vorm van erfgoed die weinig voorkomt op de Werelderfgoedlijst: hedendaagse stedelijke architectuur van het einde van de 19e eeuw. Sinds de inschrijving op de Werelderfgoedlijst vonden al meerdere restauratiecampagnes in het huis van Horta plaats om de originele uitstraling te laten herleven. De woning is toegankelijk voor het publiek en herbergt het Horta-museum. De huizen Solvay en Van Eetvelde zijn twee privé-eigendommen die enkel te bezoeken zijn na reservering en onder bepaalde voorwaarden. Het Huis Tassel is niet toegankelijk.

Werelderfgoed in België

Complex woning-ateliers-museum Plantin-Moretus

Werelderfgoed
sinds 2005

De drukkerij-uitgeverij is in de tweede helft van de 16e eeuw opgericht door Christoffel Plantijn.

Het complex is gelegen in Antwerpen, op dat moment één van de toonaangevende centra van de Europese boekdrukkunst en samen met Parijs en Venetië verbonden aan de uitvinding en de verspreiding van de boekdrukkunst. De architecturale waarde van het drukkerijcomplex is uitzonderlijk. Het geheel getuigt onmiskenbaar van het leven en werk van één van de meest actieve drukkers en uitgevers in het Europa van het einde van de 16e eeuw. De drukkerij bleef in bedrijf tot 1867. Zij verzamelde gedurende drie eeuwen activiteit een uitgebreide collectie typografisch materiaal, een aanzienlijke bibliotheek en een onschatbare collectie archieven en kunstwerken, waaronder schilderijen van Rubens.

De kern van de voormalige residentie en ateliers Plantin-Moretus gaat terug tot de jaren 1576-1580. Christoffel Plantijn (ca. 1520-1589) vestigde zich in Antwerpen in de patriciërswooning 'De Gulden Passer'. Hij bouwde in 1579 zijn drukkerij,

die aanvankelijk maar één bouwlaag telde. Vier huurwoningen die Plantijn ook liet optrekken worden later geïntegreerd in de bedrijfs- en leefruimten.

Het ensemble is verder aangepast tussen 1620-1640 door de erfgenamen van Jan Moretus, de schoonzoon van Plantijn die het atelier van hem overnam. De drukkerij kreeg een bovenverdieping en aan de oostzijde kwamen aanvullende bedrijfs- en kantoorruimten tot stand met een aansluitende, deels omlopende galerij; op de bovenverdieping prijken de barokke bustes van leden van de familie Moretus. De binnenplaats kreeg met de galerij en typische gevels van bak- en zandsteen haar huidige uitzicht. Aan de Vrijdagmarkt werden in 1761-1763 tenslotte de 17e-eeuwse geveltjes vervangen door de Lodewijk XV/XVII-stijl van de huidige gevel.

Het binnenhuis is rijkelijk gestoffeerd. Uitzonderlijk zijn de acht kamers met bewaard goudleerbehang (16e - 18e eeuw), een aantal

wandtapijten en schilderijen, waaronder 19 werken van de bevriende kunstenaar Rubens. De collectie renaissance-, barok- en andere stijlmeubelen versterkt de representatieve en huiselijke sfeer in de woonvertrekken.

Dankzij de overname van het historische complex door de stad Antwerpen en de Belgische staat in 1876, met de nieuwe museale functie als gevolg, konden de gebouwen hun authenticiteit en integriteit behouden. Het museale gebruik heeft sindsdien slechts minimale aanpassingen gevestigd. Die zijn uitgevoerd naar de toenmalige opvattingen betreffende museologie en monumentenzorg die vandaag, méér dan 130 jaar na datum, ook een documentaire en historische waarde hebben.

Het gebouwencomplex met zijn woon- en werkvertrekken en zijn in situ bewaarde bibliotheek, kunstverzameling en historische drukuitrusting tonen een niet te evenaren beeld van het culturele leven en de wetenschappelijke wereld van humanisme en barok tot in de 19e eeuw. Het toenmalige samengaan van leef- en bedrijfscultuur komt tot uiting in het verzorgde en goed bewaarde interieur van de woonruimten en in de functioneel ingerichte bedrijfsruimten. In het bijzonder de lettergieterij, de letterkamer, de drukkerij, de correctorenkamer, het bureau van de eigenaar en de boekhandel getuigen op uitzonderlijke wijze van het productieproces in de boekenwereld alsook van de middelen en technieken waarover deze 'industriële drukkerij' van het *ancien régime* beschikte. De in situ bewaarde drukpersen van ca. 1600 en andere voorbeelden van vóór 1800, evenals de typografische collectie met drukkerssalaam, waaronder stempels en matrijzen voor diverse lettertypes uit de nieuwe tijd, hebben samen met de vreemde alfabetten een buitengewone documentaire waarde op wereldvlak.

De bedrijfsarchieven van de "Officina Plantiniana" zijn in 2001 opgenomen in het Unesco-register van het Geheugen van de Wereld (Memory of the World). Deze archieven bieden een unieke getuigenis van de werking van de drukkerij-uitgeverij die naar de normen van het *ancien régime* produceerde en met uitgekiende zorg werd beheerd.

Het geheel getuigt onmiskenbaar van het leven en werk van een van de meest actieve drukkers en uitgevers in in het Europa van het einde van de 16e eeuw.

Naast de Plantijn-verzameling van oudere manuscripten en andere werken, herbergt de bibliotheek nagenoeg 90% van de productie van de "Officina Plantiniana". Haar pioniersrol, als centrum voor het Europese humanisme in de 16e eeuw, komt duidelijk tot uiting in de religieuze en wetenschappelijke productie, niet in het minst door de atlanten van Ortelius en Mercator, die hebben bijgedragen tot de internationale handel en samenwerking. Het geheel getuigt van een kantelmoment in de geschiedenis van de communicatie.

Werelderfgoed in België

Stocletpaleis

Marcel Vanhuist © MRBC

Stocletpaleis

De lange marmeren gevel van meer dan 60 meter aan de straatkant geeft het gebouw een sobere en gesloten uitstraling. Dit gevoel wordt nog versterkt door de ingang, voorafgegaan door een lange gang en bewaakt door een sculptuur van Minerva en nog meer door de omvang van de toren met een monumentale beeldengroep van de hand van Franz Metzner. Het interieur vertoont indrukwekkende versieringen die naadloos aansluiten op de architectuur. De decoratie verrast omwille van haar moderniteit, de rijkdom van de gebruikte materialen en de kwaliteit van de uitvoering. Ook het materiaal van de vloeren is kostbaar en rijkelijk gedecoreerd, in contrast met de eenvoudige cementen plafonds. Alles in het interieur is ontworpen door de Wiener Werkstätte.

Dat het Stocletpaleis zich zowel aan de binnen- als buitenkant nagenoeg in de oorspronkelijke staat bevindt, is vooral te danken aan de afstammelingen van de eerste eigenaar die angstvallig waken over het gebouw. Hoewel het Stocletpaleis bijzonder goed is bewaard,

© Ville de Brussel / M. C. DMS

drong zich toch een restauratie op. Die begon in 2008 en zal nog verschillende jaren doorlopen. De eerste fase, met de restauratie van de afsluitingsroosters, is geslaagd en draagt bij tot de uitstraling van dit mythische gebouw aan de Tervurenlaan.

Werelderfgoed
sinds 2009

Het Stocletpaleis in Brussel is een icoon van de Wiener Secession en het meesterwerk van de architect Joseph Hoffmann (Pirnitz 1870 - Wenen 1956). Het is in 2009 ingeschreven op de Werelderfgoedlijst.

Dit bijzondere gebouw, gewijd aan de kunsten, werd tussen 1905 en 1911 op vraag van de bankier en verzamelaar Adolphe Stoclet gebouwd. Hij was een bewonderaar van de progressieve ideeën die artiesten als Hoffmann hadden. Van meet af aan bood het gebouw de bewoners ideale woonomstandigheden en een uitzonderlijk comfort, waardoor het een paleis werd genoemd. Door het ontwerp en het programma onderscheidde het Stocletpaleis zich als een perfect voorbeeld van de integratie van alle kunsten en het in de praktijk brengen van de principes van Gesamtkunstwerk.

Zelfs in Brussel, waar de art nouveau met het werk van Horta, Hankar of Hamesse voor vernieuwing zorgde, zag men het werk van Hoffmann als uitzonderlijk modern. De

decoratieve taal is gebaseerd op het gebruik van een parallelepipedum, van vierkanten, balanssymbolen en parallelle lijnen. Met het Stocletpaleis creëerde Hoffmann een origineel concept met hier en daar elementen van symbolisme en idealisme. De binnen- en buitenkant van het gebouw, maar ook de tuinen, hebben dezelfde stijl. Het is een mengeling van simpele vormen en elegantie.

De randen van de buitenmuren hebben een bronzen borduur die zorgt voor samenhang tussen architectuur en decoratie. Terwijl de art nouveau-architectuur, die zich gelijktijdig ontwikkelt, er naar streefde om de structurele elementen van de bouw en de versiering aan te tonen, probeerde Hoffmann het tegenovergestelde van deze trend te bereiken. Alle structurele elementen zijn zorgvuldig verborgen, wat het gebouw een bijna immaterieel en tijdloos karakter geeft. Het gebouw is bekleed met goud en marmer en het interieur wordt gekenmerkt door het contrast tussen wit en zwart, heldere kleuren en donkere tinten.

© Wim Robberechts © MRBC

Alle structurele elementen zijn zorgvuldig verborgen waardoor het Stocletpaleis een tijdloos karakter krijgt.

Werelderfgoed in België Voornaamste mijnsites van Wallonië

Guy Focant © SPW

Werelderfgoed
sinds 2012

Vier sites in verschillende bekken van Wallonië zijn onder een gemeenschappelijke noemer ingeschreven op de Werelderfgoedlijst. Het zijn Grand Hornu in de Borinage, Bois-du-Luc in het ontginningsgebied Centre-du-Bois, Bois-du-Cazier in het bekken van Charleroi en de Blegnymijn in het Luikse bekken.

Elke site weerspiegelt een periode uit de geschiedenis van de steenkool sinds de opkomst van de industriële revolutie op het Europese continent in de vroege 19e eeuw tot de terugval in de tweede helft van de 20e eeuw. Naast een chronologisch verhaal, bieden ze ook een thematische getuigenis op vier gebieden: architectuur, het sociale leven, de herinnering en de vaardigheden.

De Grand Hornu is de oudste van de vier sites. Henri De Gorge begon in 1810 met de exploitatie van de steenkoolmijn. Hij gebruikte technieken om het probleem van de ontwatering aan te pakken die nog maar pas uit Engeland waren

overgewaaid. Om aan de behoeften van zijn arbeiders te voldoen en zich te verzekeren van hun trouw, besloot hij om voor hen een stad te bouwen met alle nodige comfort van die tijd. Hij deed daarvoor een beroep op de architect Bruno Renard die een arbeiderscomplex tekende in de neoklassieke stijl, geïnspireerd door het werk van de Franse architect Ledoux, die de Koninklijke zoutziederij van Arc-et-Senans ontwierp. De stad bestond uit ongeveer 400 woningen en diverse sociale voorzieningen: een feestzaal, scholen, winkels en een park. De bedoeling was om de mijnwerkers propere en voor die tijd goed uitgeruste huizen te geven. Toen Henri De Gorge stierf, was de stad af. Zijn erfgenamen zetten de exploitatie voort.

De exploitatie van de steenkoolmijn in Bois-du-Luc gaat ver terug. In 1685 ontstond 'la Société du Grand Conduit et des Mines de Charbon de Houdeng' die zich vertaalde in een project van mijnwerkers en burgers. Het bedrijf breidde zich uit en ontwikkelde zijn activiteiten met behulp

van de nieuwste technieken. In 1846 opende de mijnsite Saint Emmanuel. De exploitatie was veelbelovend. Het bedrijf besliste, naar het voorbeeld van de Grand Hornu, om woningen te bouwen voor zijn werknemers. Nabijheid liet betere controle toe en hield de verleidingen van de stad op een afstand. Om de ruimte optimaal te benutten, nam de nieuwe 'stad' de vorm van een vierkant aan zoals wij ze nu kennen. Ook hier wil men comfort en veiligheid bieden. Het is een echt dorp dat geleidelijk wordt opgebouwd tot in de vroege 20e eeuw. Er worden huizen, maar ook scholen, een kerk, feestzaal, ziekenhuis, rusthuis, apotheek, park, kruidenierswinkel en fanfares voorzien.

De exploitatie van de mijn van Bois-du-Cazier, in het bekken van Charleroi, begon in de 19e eeuw en bloeide open in de 20e eeuw. Op 8 augustus 1956 om 8.10 uur schreef de mijn van Bois-du-Cazier geschiedenis en verwierf ze een trieste en internationale faam. Die ochtend veroorzaakte een menselijke fout, in combinatie met een technisch probleem, een brand waarbij de rook 262 mijnwerkers doodde die gevangen zaten onder de grond. De mijnwerkers hadden 12 verschillende nationaliteiten. Door de radio, maar ook de opkomende televisie, werd de ramp breed uitgesmeerd in de media. Een maand lang leefde heel Europa mee met de inspanningen van de hulpverleners en het leed van de getroffen families. Deze tragische gebeurtenis vestigde de aandacht op de allochtone bevolking en hun vaak moeilijke leefomstandigheden. Naar aanleiding van de ramp stelde de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal (EGKS) nieuwe regels op die kinderen jonger dan 14 jaar verboden om in de mijnen te werken en die beademingstoestellen in de mijnen verplichtten.

De vierde site bevindt zich in het Luikse bekken. De Blegny-mijn bloeide op gedurende de 19e eeuw. De mijngroeve 'Mary' werd pas in 1980 gesloten. Nog voor de definitieve sluiting, besloot de Provincie Luik een tentoonstelling van de mijn en haar werking op te richten. Het is de enige mijn die ondergronds nog toegankelijk is en waarvan de productieketen grotendeels bewaard is. Ze is een uitstekend voorbeeld van een kolenmijn in de tweede helft van de 20e eeuw, volledig toegespitst op productie.

Voornaamste mijnsites van Wallonië

Guy Focant © SPW

De mijnsites bieden naast een chronologisch verhaal ook een getuigenis op vier gebieden: architectuur, het sociale leven, de herinnering en de vaardigheden.

Guy Focant © SPW

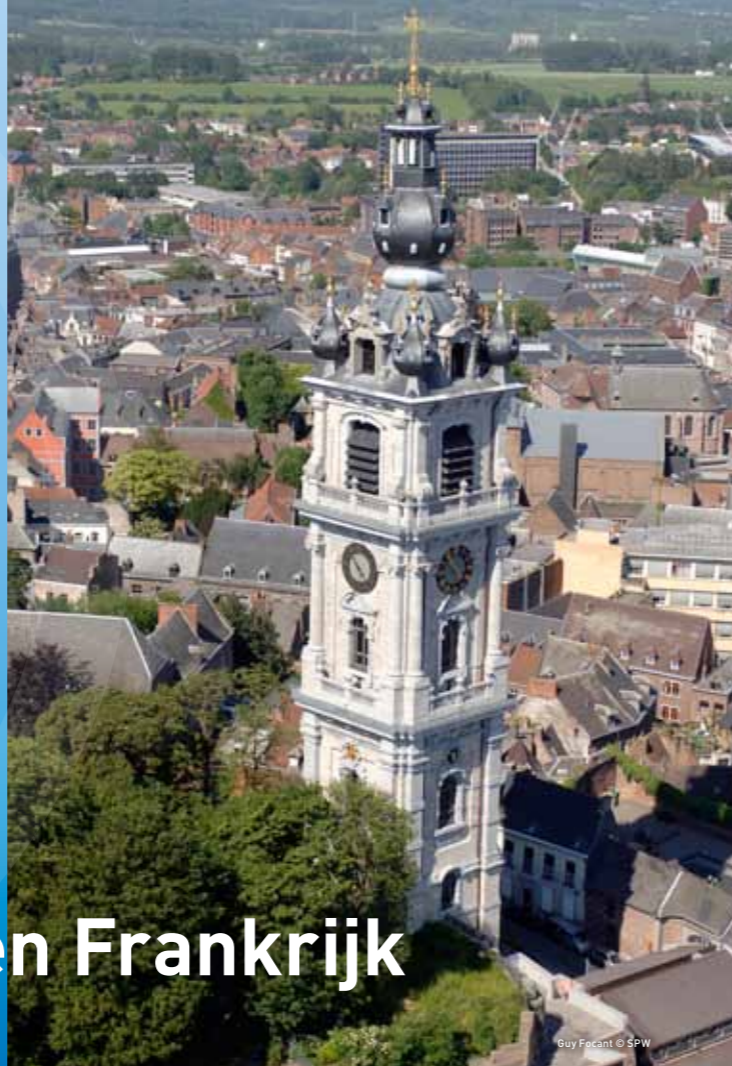
- ↑↑↑ The Grand Hornu.
- ↑↑ Bois-du-Luc.
- ↑ Bois-du-Cazier.
- ← Blegny.

De mijngroeve is nog steeds uitgerust met een kabelrad en een extractietoren van gewapend beton. Vanuit de machinekamer worden liften bediend die bezoekers, begeleid door oude mijnwerkers, onder de grond brengen. Naast de unieke verhalen van hun gidsen, ontdekken de bezoekers de ondergrondse wereld van de mijn en de verschillende instrumenten die werden gebruikt door de mijnwerkers. De losvloer waar de wagentjes naar boven kwamen, het sorteren gebeurde en de steenberg gemaakt werd, alsook de diverse compressoren, zijn belangrijke onderdelen van deze site.

Op dit moment kennen de vier vestigingsplaatsen een succesvolle omschakeling naar de culturele sfeer: het Museum van Hedendaagse Kunst in Grand Hornu, het ecomuseum en het mijnmuseum van Bois-du-Luc, de musea over de glasindustrie en het gedenkteken van de catastrofe in Bois-du-Cazier, het mijnmuseum en een bezoek aan de installaties van de Blegnymijn.

Werelderfgoed in België

Belforten van België en Frankrijk

Werelderfgoed
sinds 1999,
uitgebreid in 2005

In 1999 kregen zesentwintig Vlaamse en zes Waalse belforten een plaats op de Werelderfgoedlijst. Deze serie is in 2005 uitgebreid met nog één Waals en 23 Noord-Franse belforten. Het Werelderfgoedcomité besliste op dat moment ook dat de serie daarmee als afgerond was beschouwd.

De belforten in België en Noord-Frankrijk, gebouwd tussen de 11e en de 20e eeuw, zijn meestal opgericht in de stijl die in de bouwperiode overheerste. Het zijn betekenisvolle getuigen van de toegenomen burgerlijke vrijheden in de steden. Terwijl Italiaanse, Duitse en Engelse steden eerder voor kozen om stadhuizen te bouwen, besteedde men in dit deel van Noordwest-Europa meer aandacht aan het oprichten van belforten. In vergelijking met de donjon (die symbool stond voor de heren) en de klokkentoren (symbool van de kerk), vertegenwoordigde het belfort de toegenomen macht van de schepenen. Geleidelijk aan symboliseerde het belfort ook de invloed en welvaart van de steden.

De oorsprong en geschiedenis van de belforten zijn nauw verbonden met de opkomst van de steden in de middeleeuwen. De bloei van de lokale nijverheid en de eraan verbonden gediversifieerde internationale handel droegen samen met de opkomst van de burgerij in de 12e en 13e eeuw in sterke mate bij tot de ontvoogding van de stedelijke nederzettingen, die zich stilaan losmaakten van het overheersende feodale regime. Die stedelijke emancipatie vertaalde zich in het verschijnen van het centraal gelegen belfort, een derde *landmark* in het stedelijke landschap naast de kerktoren en de donjon. Daarnaast ontstonden in de Vlaamse handelssteden multifunctionele hallen met bestuurlijke en commerciële functies, die vaak aansloten bij het belfort.

Belforten werden steeds belangrijker als stadsuurwerk en wachttore. Ze kregen daarom een meer rijzige opstand en bekroning, die ook paste bij de intussen overheersende gotiek. Vanaf de 15e en 16e eeuw worden de belforten in veel gevallen geïntegreerd in nieuw opgerichte stadhuizen.

Een belfort was een praktisch en polyvalent gebouw: hier konden charters en schatten worden bewaard, het wapenarsenaal ondergebracht en de schepenen vergaderen. Het deed zoals vermeld ook vaak dienst als wachttore, of als gevangenis. In het belfort bevond zich verder de stadsklok, en later het uurwerk en de beiaard die het burgerlijke leven regelden. Het belfort werd daarmee het symbool voor de macht en de welvaart van de stad. Om die reden, maar ook vanwege zijn rol als uitkijktoren, werd het belfort regelmatig verwoest tijdens gewapende conflicten. Na een dergelijke vernieling volgde steevast een heroprichting van het belfort. Dat gebeurde soms op een andere plaats, of in de op dat ogenblik heersende stijl. Als symbool van zelfstandigheid oversteeg het belfort alle conflicten.

Het belfort van Doornik is het oudste belfort van België (1187). Het zou een hergebruikte en verhoogde stenen toren van de stadsomwalling zijn. Elders, zoals in het Noord-Franse Boulogne, werd de donjon van de burcht gerecycleerd. Hier vertegenwoordigde het belfort letterlijk de alleenheerschappij van de geëmancipeerde

Belforten van België en Frankrijk

De oorsprong en geschiedenis van de belforten zijn nauw verbonden met de stedelijke emancipatie in de Middeleeuwen.

stad op de feodale heerschappij. In sommige gevallen diende de bestaande stenen kerktoren (aanvankelijk) als wachttore met stadsklok en als onderkomen voor charters en dergelijke. Voornamelijk in het vroegere hertogdom Brabant werd vastgehouden aan deze kerkbelforten, elders werden afzonderlijke belforten opgericht.

Vlaanderen kent geen barokbelforten. Het in 1628 gebouwde belfort van Veurne heeft weliswaar een barokspits, maar de romp bestaat uit laatgotische ornamenten. De na 1661 herbouwde *Tour de l'horloge* in Bergen is wel onmiskenbaar een barokconstructie.

In de 19e en zelfs de vroege 20e eeuw werden stads- en gemeentehuizen gebouwd waarin het belforttype naar geïdealiseerd model was verwerkt – zoals in Sint-Niklaas of in de Brusselse randgemeenten. Na de Eerste en Tweede Wereldoorlog gebeurde de wederopbouw op gedifferentieerde wijze. Onder meer in Ieper en Komen is het belfort op historiserende wijze gereconstrueerd. Elders gebruikte men meer eigentijdse technieken, bijvoorbeeld op basis van betonstructuren. Zelfs tijdens het interbellum ontstonden nog nieuwe belforten, onder meer in Rijsel en Charleroi. Deze belforten in hedendaagse stijl hernamen de karakteristieke elementen van originele belforten zoals de *landmark*-functie, het uurwerk en de beiaard.

Belforten in Vlaanderen:

Aalst, Antwerpen, Brugge, Dendermonde, Diksmuide, Eeklo, Gent, Herentals, Ieper, Kortrijk, Lier, Leuven, Lo, Mechelen (belfort), Mechelen (Sint-Romboutstoren), Menen, Nieuwpoort, Oudenaarde, Roeselare, Sint-Truiden, Tielt, Tienen, Tongeren, Veurne, Zoutleeuw.

Belforten in Wallonië:

Bergen, Binche, Charleroi, Doornik, Gembloux, Namen, Thuin.

Belforten in Frankrijk:

Armentières, Bailleul, Bergues, Cambrai, Comines, Douai, Dunkerque (belfort van het stadhuis), Dunkerque (Sint-Elooiskerk), Gravelines, Lille, Loos, Aire-sur-la-Lys, Arras, Béthune, Boulogne, Calais, Hesdin, Abbeville, Amiens, Doullens, Luchaux, Rue, Saint-Riquier.

↑ Ieper.
↔ Bergen.
← Oudenaarde.

Elke staat die toetreedt tot de Werelderfgoedconventie moet de oefening maken: wat komt er binnen onze landsgrenzen in aanmerking om te worden voorgedragen voor inschrijving op de Werelderfgoedlijst? Dit cultureel en natuurlijk erfgoed wordt opgenomen op de nationale indicatieve lijst. De Belgische indicatieve lijst omvat vandaag de volgende voorstellen:

- Het architecturale oeuvre van Henry van de Velde
- De Brusselse galerijen / de Koninklijke Sint-Hubertusgalerijen
- Herinneringsplaatsen en monumenten van de Grote Oorlog: de Westhoek en aanpalende regio's
- De historische kern van Antwerpen – van de Schelde tot de oude stadsomwalling (ca. 1250)
- Het Justitiepaleis van Brussel
- Hoge Kempen: ruraal-industrieel overganglandschap
- Leuven: universiteitsgebouwen, het erfgoed van zes eeuwen in het hart van de historische binnenstad
- De Maascitadellen
- De middeleeuwse kern of 'Kuip' van Gent en de twee abdijen die aan haar origine liggen
- Het paleis van de prins-bisschoppen van Luik
- Het panorama van de slag bij Waterloo: bijzonder betekenisvol voorbeeld van het 'fenomeen van de panorama's'
- Het plateau van de Hoge Venen
- Het slagveld van Waterloo: het einde van het Napoleontische tijdperk
- Het thermencomplex van Spa: van mondaine zorg naar luxetoerisme
- Het tracé Bavay-Tongeren van de Romeinse steenweg Boulogne-Keulen, gelegen op het grondgebied van het Waals Gewest
- De woning Guiette, Populierenlaan 32, Antwerpen

Internationale samenwerking rond werelderfgoed

Afrika

Beter beheer van natuurlijke werelderfgoedsites

Het algemene programma van Unesco besteedt zoveel mogelijk aandacht aan de specifieke behoeften van Afrika. Ook op het vlak van werelderfgoed worden daarvoor bijzondere inspanningen geleverd. De Afrikaanse regio blijft immers ondervertegenwoordigd op de Werelderfgoedlijst: slechts 9% van de ingeschreven elementen liggen in Afrika. Daartegenover staat dat Afrikaanse sites 40% uitmaken van de elementen op de Lijst van het Bedreigd Werelderfgoed.

De uitzonderlijke universele waarde van de Afrikaanse werelderfgoedsites kan slechts worden gevrijwaard door een beter beheer van de sites. De basis van een goed beheer is goede informatie en gepaste opleiding van de verantwoordelijken.

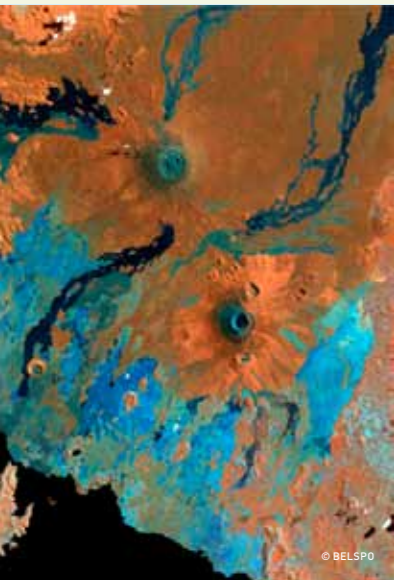
Het Werelderfgoedcentrum van Unesco ontwikkelde met steun van de Wereldunie voor de

Bewaring van de Natuur (IUCN), van het adviesorgaan voor de erkenning van natuurlijke erfgoedsites, van het Afrikaans Werelderfgoedfonds (AWHF) en van andere partners het *African Nature Programme*. Dit programma beoogt het beheer van Afrikaanse natuurlijke werelderfgoedsites te verbeteren door gerichte kennisverspreiding en door het verschaffen van aangepaste opleidingen en expertise. Het kan hiervoor rekenen op ondersteuning van het Vlaams Algemeen Trustfonds (FUT).

Het *African Nature Programme* loopt gedurende zes jaar. Vlaanderen ondersteunt de eerste 24 maanden van het programma zodat een stevige basis kan gelegd worden voor de verdere uitbouw van het programma.

Het programma moet leiden tot een beter beheer van Afrikaanse natuurlijke

Afrikaanse sites maken 40% uit van de elementen op de Lijst van het Bedreigd Werelderfgoed.

↑↑ Endemische okapi in Congo.

↑ Aardobservatiebeeld van het Virunga Nationaal park in Congo.

werelderfgoedsites, met inbegrip van transparante evaluatiemechanismen conform de vereisten van de Werelderfgoedconventie. Verder zorgt een kennisplatform voor de vlotte uitwisseling van kennis en ervaringen tussen mensen en instanties die werken aan het

Steun voor bedreigde sites in Congo

De Democratische Republiek Congo bezit een bijzondere ecologische rijkdom, met onder meer vijf werelderfgoedsites, waarvoor het Congolees Instituut voor de Bewaring van de Natuur (ICCN) een actief conservatiebeleid voert. De vijf werelderfgoedsites zijn de nationale parken Virunga, Kahuzi-Biega, Okapi, Salonga en Garamba. Ze kwamen tussen 1994 en 1999 op de Werelderfgoedlijst en maken alle vijf deel uit van de Lijst van het Bedreigd Werelderfgoed.

De ongeëvenaarde variëteit aan natuurlijke woongebieden in het land herbergt verschillende zeldzame en karakteristieke diersoorten zoals de berggorilla, de endemische okapi en de noordelijke witte neushoorn. Ondanks de moeilijke politieke en economische situatie, met een lang aanslepend gewapend conflict in de oostelijke regio, vormen de natuurlijke werelderfgoedsites de focus van een internationale mobilisatie voor hun dringende bewaring. Om zicht te behouden op de toestand van de nationale parken is het essentieel om te beschikken over relevante en actuele waarnemingen en data. Geen enkele van de betrokken partijen, met inbegrip van het ICCN, beschikte echter over het noodzakelijke informatiesysteem om het mogelijk te maken de stand van zaken op te meten en de nodige maatregelen te treffen om verdere achteruitgang van de gebieden tegen te gaan en om ze duurzaam te bewaren.

Het Federaal Wetenschapsbeleid steunde het zogenoemde SYGIAP-project dat van 2003 tot 2006 liep om een systeem te ontwikkelen voor het in kaart brengen en opvolgen van de bedreigde werelderfgoedsites in Congo. Daarbij ging zowel aandacht naar het opzetten van het systeem als naar het verschaffen van opleidingen aan beheerspersoneel om op de juiste manier data te verzamelen en deze te verwerken tot relevante

beheer van natuurlijke werelderfgoedsites. De betrokkenen krijgen de nodige opleiding om gericht de uitdagingen op het gebied van de conservatie van sites te identificeren, op te volgen en aan te pakken om de efficiëntie van het beheer te garanderen en verbeteren.

informatie. Op basis van deze gegevens konden het beheer en de bescherming van de sites worden verbeterd.

Nadat het project zijn nut bewezen had voor het beheer van de werelderfgoedsites, spitte een tweede fase zich toe op het opvolgen van andere beschermde gebieden in Congo. Bedoeling was om ook daar het duurzaam beheer te versterken en om bij te dragen tot de internationale uitwisseling van informatie betreffende de toestand van bossen en de biodiversiteit. Via verschillende officiële bijeenkomsten kregen de Congolese administratie, internationale agentschappen en partners van het ICCN relevante informatie over deze thema's waarbij de werelderfgoedsites als praktijkvoorbeelden dienden.

In het kader van het project zijn de databanken van de vijf werelderfgoedsites aangevuld met socio-economische data enerzijds en met foto's en historische documenten die beschikbaar waren in de Belgische federale wetenschappelijke instellingen anderzijds. Door deze data te koppelen aan aardrijkskundige gegevens kon een interactieve, via het internet te raadplegen, kaart worden ontwikkeld.

De toepassingen van de cartografische data die het SYGIAP-project opleverden, gaan verder dan de verbetering van het beheer van de werelderfgoedsites. Door ze te delen met andere instanties, bijvoorbeeld deze die mijnconcessies toekennen, kwamen problemen aan het licht met mijn- en bosexploitatie-sites in beschermde gebieden. Dit leidde tot het oprichten van een overlegplatform waar bosbeheerders en andere administraties informatie konden uitwisselen en met elkaar in dialoog treden. Op lange termijn kan het SYGIAP-systeem ook van nut zijn bij het plannen en in goede banen leiden van ecotoerisme.

Om de resultaten van het project onder de aandacht te brengen en het publieke bewustzijn te vergroten over de situatie van het werelderfgoed in Congo, is er in samenwerking met het Werelderfgoedcentrum van Unesco een educatieve kaart ontwikkeld die de rijke biodiversiteit van de werelderfgoedsites in Congo belicht.

Het Federaal Wetenschapsbeleid werkte in het kader van het SYGIAP-project aan de realisatie van de tentoonstelling *Congo: natuur en cultuur*. De expositie wou het publieke bewustzijn vergroten over de unieke, maar bedreigde biodiversiteit die te vinden is in Congo. Het Koninklijk Museum voor Midden-Afrika organiseerde de tentoonstelling die in september 2004 te zien was op de hoofdzetel van Unesco in Parijs en van november 2004 tot oktober 2005 in Tervuren. Een beperkte versie van de tentoonstelling deed Lubumbashi aan in 2008. De Belgische Ontwikkelingssamenwerking en de

Ilha de Moçambique

Ilha de Moçambique is een eiland gelegen aan de kust van Mozambique, in de noordelijke provincie Nampula. Het is een voormalige Portugese handelspost op de route naar India door Vasco da Gama in 1498 ingenomen. In 2007 boog het Werelderfgoedcomité zich over de alarmerende toestand van het eiland, dat omwille van zijn historisch belang sinds 1991 is ingeschreven op de Werelderfgoedlijst.

Vlaanderen besloot om door middel van het Vlaams Algemeen Trustfonds (FUT) een project te ondersteunen dat inspeelde op de aanbevelingen van het Werelderfgoedcomité om de bewaring van Ilha de Moçambique te verzekeren. Het project omvat vier onderdelen: een gedetailleerd onderzoek naar de architectuur op het eiland en een evaluatie van de toestand ervan; het opstellen van een beheersplan; bijdragen aan het bouwen van een waterreservoir in de Fortaleza de São Sebastião; restaureren van een gebouw van het fort om dienst te doen als administratief en informatiecentrum voor het monument. Er wordt ook een documentaire gedraaid over de restauratie om het project zichtbaarheid te geven en bewustzijn te creëren onder de lokale bevolking.

VN-Stichting werken samen met andere partners mee aan een programma om de bewaring van de biodiversiteit in de vijf werelderfgoedsites van Congo te ondersteunen. Het programma loopt van 2001 tot 2013 en heeft een dubbele strategie. Met 'conservatiediplomatie' wordt de politieke steun voor de bewaring vergroot: actieve contacten met politieke en militaire leiders herinneren hen aan de bindende verplichtingen met betrekking tot de Werelderfgoedconventie. Daarnaast krijgen de parkwachters van de werelderfgoedsites ondersteuning voor het uitvoeren van hun beschermende taken in moeilijke en gevaarlijke omstandigheden, onder meer door het verschaffen van opleidingen en het uitbreiden van hun uitrusting en de infrastructuur in de parken. De Belgische bijdrage aan het programma dient vooral om dringende actieplannen op te stellen en uit te voeren in de meest bedreigde parken. Dit gebeurt in nauwe samenwerking met Unesco en het ICCN.

↑ Het landschap van het Virunga Nationaal park in Congo.

De Fortaleza de São Sebastião beschikt over een complex systeem voor het opvangen van regenwater. De Portugese stichters van het fort bouwden het vijf eeuwen geleden en al die tijd bleef het een vitale bron van water voor de bewoners van het eiland. In het kader van het project is er een nieuw waterreservoir gebouwd buiten de muren van het fort om de lokale bevolking permanent water ter beschikking te stellen. De toegang tot de oorspronkelijke bron in het fort is sindsdien beperkt.

De restauratie van een deel van het fort om dienst te doen als administratief en informatiecentrum dient twee doeleinden. Ten eerste maakt het mogelijk om bezoekers te ontvangen in het fort en om het belang en de geschiedenis ervan kenbaar te maken. Ten tweede is het een belangrijke oefening om vast te stellen welke restauratietechnieken er nodig zijn en welke het best werken. De opgedane kennis zal van pas komen bij de restauratie van andere gebouwen en van ander erfgoed op het eiland.

Op Ilha de Moçambique komt de spanning tussen het bewaren van het historische erfgoed en de actuele socio-economische ontwikkeling op bijzonder confronterende wijze naar voren. Het eiland is bijna letterlijk in tweeën gedeeld: de hoger gelegen oude Portugese "Stenen Stad" beslaat het noordelijke deel, terwijl de lager gelegen "Makuti Stad" het zuidelijke deel van het eiland omvat. Daar wonen ook het merendeel van de 14.000 bewoners. De ontwikkeling van een erfgoedproject met socio-economische dimensies verloopt zeer moeizaam. De integratie van de Makuti-gemeenschap is nochtans van wezenlijk belang voor de toekomst van het eiland. Toeristische gidsen besteden doorgaans geen aandacht aan "Makuti-stad", maar hebben alleen oog voor de "Stenen Stad", waardoor de menselijke problemen worden verdonkermaand. Ook internationale donateurs richten zich in hoofdzaak op de reconstructie en renovatie van het stenen werelderfgoed en al te weinig op de ontwikkeling van de eilandgemeenschap.

Internationale samenwerking rond werelderfgoed Erfgoed in en om het water veiligstellen

Het mariene werelderfgoed

Het Werelderfgoedcomité van Unesco zette zes veelomvattende thematische programma's op, waarvan één specifiek afgestemd is op het mariene werelderfgoed. Het richt zich op het behoud van mariene gebieden van uitzonderlijke universele waarde en op het identificeren van dergelijke gebieden die nog niet zijn ingeschreven op de Werelderfgoedlijst.

Tot de activiteiten die binnen het kader van het programma voor marien werelderfgoed worden uitgevoerd, behoren het vergroten van expertise en het verschaffen van opleidingen op het gebied van het efficiënt beheer van mariene sites; het ontwikkelen van een wetenschappelijke aanpak voor de identificatie van potentiële mariene werelderfgoed sites; het opstellen van een praktische, stapsgewijze gids voor het beheer van mariene sites die vertrekt vanuit de karakteristieken van het ecosysteem; en het

vergroten van de bekendheid van het programma om een impuls te geven aan de oprichting van een globaal beschermingsnetwerk voor mariene sites dat aansluit bij het VN Verdrag betreffende Biologische Diversiteit.

Een belangrijk onderdeel van het programma focust op mariene gebieden en op kustgebieden in Zuidoost-Afrika die zich onderscheiden door hun uitzonderlijke mariene karakteristieken, waardoor ze in aanmerking komen voor inschrijving op de Werelderfgoedlijst.

Het projectvoorstel dat leidde tot de lancering van het programma is uitgewerkt door het Werelderfgoedcentrum van Unesco in nauw overleg met het Departement Economie, Wetenschap en Innovatie (EWI) van de Vlaamse overheid, het Vlaams Instituut voor de Zee (VLIZ) en het IOC Project Office for IODE (International

Oceanographic Data and Information Exchange) in Oostende. Het VLIZ en het IODE-projectkantoor spelen een belangrijke rol bij de uitvoering van het programma dat wordt opgevolgd door het Departement internationaal Vlaanderen in samenwerking met het Departement EWI (Economie, Wetenschap en Innovatie).

De voorbereiding van het programma is mee ondersteund met financiële middelen voor het organiseren van een workshop vanuit het Directoraat Leefmilieu van de Federale Overheidsdienst Volksgezondheid, Veiligheid van de Voedselketen en Leefmilieu. Deze steun past binnen het kader van een overeenkomst

met het Unesco Werelderfgoedcentrum. De overeenkomst loopt van 2009 tot 2012 en ondersteunt activiteiten van Unesco met betrekking tot biodiversiteit in woud- en mariene gebieden en de interactie tussen biodiversiteit en klimaatverandering.

Het Vlaams Algemeen Trustfonds (FUT) helpt het World Heritage Marine Programme om haar kerntaken uit te voeren – een niet te verwaarlozen ondersteuning aangezien het programma slechts in zeer beperkte mate financiering ontvangt van het Werelderfgoedfonds.

Koraalriffen gezond houden

Koraalriffen behoren tot de meest rijke ecosystemen ter wereld: ze herbergen een uitzonderlijke variëteit aan vissen, ongewervelde dieren en mariene planten. Ze zijn ook zeer kwetsbaar en worden ernstig bedreigd. Overal ter wereld is een degradatie van koraalriffen aan de gang. Dat is het gevolg van bepaalde destructieve vistechnieken, toerisme, vervuiling en veranderingen in het milieu die het verbleken van koraalriffen veroorzaken.

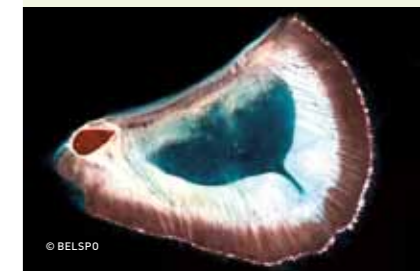
Het beschermen van koraalriffen vereist een gedetailleerde inventaris van hun verspreiding en gezondheidstoestand. Op het lokale niveau kan dit in kaart gebracht worden op basis van veldwaarnemingen. Voor uitgestrekte of moeilijk toegankelijke gebieden vormen waarnemingen met satellieten of vliegtuigen een gemakkelijk en goedkoper alternatief. Aangezien er verschillende koraalriffen deel uitmaken van de Werelderfgoedlijst, toonde Unesco belangstelling om de mogelijkheden van remote sensing (aardobservatie) voor het inventariseren en opvolgen van koraalriffen te onderzoeken.

Het KABAR-onderzoek richtte zich op Fordate, een klein eiland in de Tanimbararchipel van Indonesië. Met bijna 600 soorten beschikt Indonesië over de grootste koraaldiversiteit ter wereld. Tanimbar behoort tot de top 10 van koraalriffen die het VN-Milieuprogramma (UNEP) als "uitzonderlijk

rijk aan endemische soorten, maar ernstig bedreigd" bestempelt. De bescherming van deze koraalriffen is niet alleen van belang omwille van hun ecologische waarde, maar ook vanwege hun sociaaleconomische functie. Zoals dit het geval is op veel kleine eilanden, is een groot deel van de bevolking afhankelijk van de koraalriffen om in haar levensonderhoud te voorzien.

Wetenschappers slaagden erin om verschillende soorten koraal en algen te onderscheiden en te identificeren door het combineren van veldmetingen, atmosferische gegevens en opnames van hyperspectrale sensoren aan boord van vliegtuigen. De techniek die met het onderzoek op punt is gesteld, laat zich aanpassen voor allerlei internationaal onderzoek ter bescherming van het milieu en maakt het mogelijk om kwetsbare gebieden, die in aanmerking komen voor een erkenning als werelderfgoed, op lange termijn op te volgen en zones te identificeren die het grootste gevaar lopen.

Het onderzoek liep van maart 2005 tot eind 2006. Het werd gefinancierd door het STEREO programma van het Federaal Wetenschapsbeleid en was een samenwerking tussen de Vlaamse Instelling voor Technologisch Onderzoek (VITO), de Universiteit Gent en het Indonesisch Agentschap voor de Evaluatie en Toepassing van Technologie (BPPT).

↑↑ Koraalriffen bevatten een uitzonderlijke diversiteit.

↑ Hyperspectraal beeld van het eiland Fordate van de Tanimbararchipel (Indonesië).

Internationale samenwerking rond werelderfgoed Klimaatverandering aanpakken

de gevolgen van klimaatverandering en tot het beheer en de bewaring van erfgoedsites.

De expositie is ontworpen naar aanleiding van de 16e VN-conferentie over de klimaatverandering (COP16) in Cancun (Mexico) eind 2010, met financiële steun van de Vlaamse overheid vanuit het Vlaams Algemeen Trustfonds (FUT) en de bijdrage van verschillende partners: het Belgisch Federaal Wetenschapsbeleid, Planet Action (Frankrijk), de Europese ruimtevaartorganisatie (ESA) en het Duits ruimtevaart- (DLR). Vervolgens deed de tentoonstelling nog andere plaatsen in Mexico aan, maar ook Peking (China), Parijs (Frankrijk) en Durban (Zuid-Afrika).

Het Federaal Wetenschapsbeleid, bevoorrechte partner van Unesco op het gebied van aardobservatie met satellieten, bewerkte de tentoonstelling tot een drietalige expositie (Engels, Frans, Nederlands) om ze voor te stellen aan het Belgisch publiek. Er is eveneens een begeleidende brochure ontwikkeld, beschikbaar in het Nederlands en het Frans, in samenwerking

met het Unesco Platform Vlaanderen. In 2012 was de tentoonstelling onder andere te zien in Brussel, Leuven (dankzij de medewerking van de Vlaamse overheid, de Vlaamse Unesco Commissie en de KU Leuven) en Bergen.

Bevroren graven van de Scythen

Het archeologisch patrimonium dat zich onder de permafrost van het Altajgebergte bevindt, wordt bedreigd door de opwarming van de aarde. Met behulp van het Vlaams Algemeen Trustfonds (FUT) en in samenwerking met de Universiteit Gent zijn de eerste stappen ondernomen om te komen tot een grondige inventarisatie van de verborgen schatten. Dat kon dankzij het gebruik van satellietwaarnemingen.

Het Altajgebergte strekt zich uit over Rusland, Kazachstan, Mongolië en China. Er bevinden zich talrijke graftombes van de Scythen. Dit nomadenvolk had de gewoonte om zijn edellieden te begraven in tombes diep onder de permafrost. Het gevolg is dat al het organisch materiaal, met inbegrip van textiel, tapijten, lichamen en paarden, bijzonder goed bewaard bleef. De opwarming van de aarde dreigt hierin verandering te brengen. Om een beschermingsplan te kunnen uitwerken, is er nood aan een goed overzicht van de hoeveelheid en de precieze locatie van de graftombes.

In een eerste fase werden twee regio's in het Russische en Kazachse gedeelte van het gebergte in kaart gebracht in samenwerking met de Universiteit Gent en met steun van het Vlaams Algemeen Trustfonds. De locatie van de graftombes werd opgesteld en de inhoud ervan grondig geïnventariseerd.

In 2003 en 2004 zorgde het Federaal Wetenschapsbeleid voor de cofinanciering van opgravingen en expedities ter ondersteuning van een onderzoeksproject van de Universiteit Gent. Satellietbeelden vormden de basis om op een snelle en kostenefficiënte manier een analyse te maken van het landschap van het Altajgebergte en de aanwezigheid van graftombes. Een en ander deed ook dienst als fundament waarop Unesco een project bouwde ter bescherming van de bevroren graven van het Altajgebergte.

↑↑ Dergelijke vierkante monumenten dateren uit de Turkse periode (einde eerste millennium). Het zijn herdenkingsplaatsen voor Turkse krijgers.

↑ Grote stele (ca. 2m hoog) met afbeelding van een bijl. Vallei van Yustid, bronstijd.

Expositie klimaatverandering en werelderfgoed

De tentoonstelling *Klimaatverandering en werelderfgoed onder het wakende oog van satellieten* neemt de bezoeker mee naar werelderfgoedsites over de hele wereld die elk op een of andere manier lijden onder de gevolgen van klimaatverandering.

Het Intergouvernementeel Panel voor Klimaatverandering (IPCC) stelt dat de "klimaatopwarming een ondubbelzinnig feit is" en "grotendeels het gevolg is van de stijgende concentratie van broeikasgassen, waaronder koolstofdioxide (CO₂) afkomstig van de verbranding van fossiele brandstoffen."

De klimaatopwarming kent verschillende negatieve gevolgen: stijgingen van de zeespiegel, verandering van frequentie en intensiteit van neerslag, intensere en frequentere stormen, verzuring van de oceanen, enz. Elk van deze

gevolgen heeft een impact op zowel natuurlijke als culturele werelderfgoedsites. Gestegen temperaturen zorgen voor het smelten van gletsjers in Patagonia of op de Everest. De stijging van de zeewatertemperatuur en de verzuring van de oceaan brengen de koraalriffen van Australië en Guatemala in gevaar. Verwoestijning ligt aan de basis van steeds zwaardere zandstormen die archeologische sites beschadigen, zoals de grote moskeeën van Timboektoe of de piramides van Gizeh. De stijging van de zeespiegel bedreigt het voortbestaan van verschillende bij de kust gelegen sites die tot de meest bijzondere ter wereld behoren.

Met behulp van satellietbeelden vestigt de tentoonstelling de aandacht op de bedreigingen waaraan werelderfgoedsites blootstaan. Ze illustreert eveneens hoe aardobservatie vanuit de ruimte kan bijdragen tot een beter begrip van

↑↑ Azië, een continent bijzonder zwaar getroffen door de klimaatveranderingen.

↑ De tentoonstelling reisde de wereld rond.

Internationale samenwerking rond werelderfgoed Beheer en bescherming van werelderfgoedsites versterken

© Universiteit Gent

Betere informatie voor beter beheer

Naar aanleiding van de dertigste verjaardag van de Werelderfgoedconventie stapte België in een boeiend decennium van samenwerking met het Werelderfgoedcentrum van Unesco. Het doel was om de Belgische expertise ter beschikking te stellen en verder te ontwikkelen ten dienste van de lidstaten van de Conventie, vooral met het oog op het beheer van werelderfgoedsites en het gebruik van innovatieve technologie om de bescherming van culturele en natuurlijke sites te ondersteunen. Het Federaal Wetenschapsbeleid en het Werelderfgoedcentrum ondertekenden daartoe in november 2002 een overeenkomst.

Het voorbije decennium werkten Belgische wetenschappelijke instellingen samen met diverse internationale en lokale instanties en met het Werelderfgoedcentrum om een aantal uitdagingen aan te pakken. De voornaamste waren

het in kaart brengen en opvolgen van moeilijk bereikbare bedreigde natuurlijke werelderfgoedsites (Congo), het ontwikkelen van een geavanceerd informatiesysteem voor een 'gemengde' werelderfgoedsite (site van zowel uitzonderlijke culturele als natuurlijke waarde) in Mexico en het opzetten van een meertalig systeem voor het verzamelen en beheren van documentatie ter voorbereiding van een grensoverschrijdende nominatie voor de Werelderfgoedlijst (het Centraal-Aziatische deel van de Zijderoute).

Dit alles sloot aan bij andere initiatieven van het Federaal Wetenschapsbeleid programma voor aardobservatie STEREO. Tijdens de samenwerking ging ook bijzondere aandacht uit naar het promoten van het erfgoed onder burgers – en in het bijzonder jongeren.

Waken over tropische wouden

Het Werelderfgoedcomité van Unesco beslist niet alleen over de inschrijving van genomineerde sites op de Werelderfgoedlijst. Het moet ook de toestand van de werelderfgoedsites opvolgen, mogelijke bedreigingen identificeren en maatregelen voorstellen.

Tropische wouden strekken zich vaak uit over een grote oppervlakte en zijn moeilijk bereikbaar. Bijgevolg is het moeilijk om hun situatie op te volgen en de staat van bewaring te evalueren. In 2009 was dat voor amper 15% van de 97 ingeschreven bosrijke werelderfgoedsites gebeurd.

Om Unesco toch de mogelijkheid te bieden om dit natuurlijke werelderfgoed beter te beheren, is er een semi-automatisch instrument nodig om veranderingen te detecteren. Dankzij een financiering door het STEREO programma van het Federaal Wetenschapsbeleid werkten wetenschappers van de UC Louvain een dergelijk systeem uit, steunend op satellietbeelden en de expertise waarover ze beschikken.

De wetenschappers selecteerden 15 tropische wouden van verschillende variëteit (van mangroves tot bergbossen), grootte (van minder dan 150 000 ha tot meer dan 5 000 000 ha) en locatie (de volledige tropische woudgordel is vertegenwoordigd). De gekozen sites onderscheiden zich omwille van hun uitzonderlijke biodiversiteit en herbergen niet zelden bijzondere diersoorten, zoals de reuzenpanda in Sichuan, de jaguar in Calakmul of de gorilla's in Virunga.

Het Unesco Watch-project startte vanuit een uitgebreide verzameling van 850 satellietbeelden, afkomstig uit drie perioden (1990, 2000 en 2010) en van verschillende bronnen. Tropische wouden zijn vaak gehuld in een nevel waardoor een volledig overzicht van het territorium enkel kan worden verkregen door een groot aantal beelden met elkaar te combineren.

© BELSPRO

↑ Reservaat voor reuzepanda's in Sichuan.

De uitdaging bestaat erin een systeem te ontwikkelen dat in staat is om, ondanks de verscheidenheid van de sites en de data afkomstig van allerlei bronnen, op regelmatige tijdstippen kaarten te produceren die tonen wat er op het terrein in de wouden is veranderd. Daarmee beschikken Unesco en de lokale beheerders over een instrument dat objectief de toestand van de site weergeeft zodat het beleid erop kan worden afgestemd.

Het ontwikkelde systeem kan ook andere doeleinden dienen. Zo kan het REDD+ initiatief dat gericht is op het terugdringen van ontbossing en het vergroten van de capaciteit om koolstofdioxide op te slaan, er gebruik van maken. Ook hiervoor is een goede opvolging van de veranderingen in en om de wouden van groot belang om een goed beheer mogelijk te maken en om efficiënte maatregelen te treffen.

Het genoemde REDD+ initiatief krijgt financiële steun van het Directoraat Leefmilieu van de Federale Overheidsdienst Volksgezondheid, Veiligheid van de Voedselketen en Leefmilieu in het kader van een samenwerkingsovereenkomst met het Unesco Werelderfgoedcentrum.

↑↑ Grote Mayapyramide in Calakmul.

↑ Jaguar: symbolische diersoort van Calakmul.

Het nomineren van 'gemengde' werelderfgoedsites

De Mayastad Calakmul in Yucatán (Mexico) is sinds 2002 ingeschreven op de Werelderfgoedlijst. Deze waardevolle archeologische site ligt temidden een biosfeerreservaat dat deel uitmaakt van een tropisch woud dat verschillende planten- en diersoorten herbergt die bijzondere bescherming vereisen.

Het Federaal Wetenschapsbeleid ondersteunde een internationaal project dat de nominatie voorbereide van deze 'gemengde' site voor inschrijving op de Werelderfgoedlijst. Daarbij moesten zowel de uitzonderlijke culturele als natuurlijke waarde van de site tot hun recht komen. Er is een informatiesysteem ontwikkeld voor erfgoedbeheerders om het beheer, de planning en het behoud van de site te ondersteunen. Er moeten data worden gegenereerd, bewaard en uitgewisseld tussen alle betrokkenen, gaande van de evaluatie van de omstandigheden op de site tot het toepassen van beschermingsmaatregelen. Het project hield rekening met alle types data en ontwikkelde een uitgebreid systeem om alle data te integreren en om het gebruik van 3D-modellen en satellietbeelden mogelijk te maken.

Het systeem is gebaseerd op de behoeften van de erfgoedbeheerders en op voorschriften van Unesco. Beheerders kunnen met behulp van het systeem informatie creëren, bewaren,

Zowel de uitzonderlijke culturele als natuurlijke waarde van de site moeten tot hun recht komen.

delen, visualiseren en analyseren. Deze informatie slaat op de toestand van de site maar ook op het behoud, de restauratie en het beheer ervan en op het uitwerken van actieplannen ervoor. Het is uitgewerkt door een multidisciplinair team van Belgische experts in nauwe samenwerking met Mexicaanse partners die verantwoordelijk zijn voor het beheer van cultureel en natuurlijk erfgoed. Het systeem maakt gebruik van een open standaard. Andere gemengde sites kunnen profiteren van de kennis die het oplevert. De Mexicaanse partners worden opgeleid om het systeem actueel te houden en om het te gebruiken ter ondersteuning van hun dagelijks werk met betrekking tot het cultureel en natuurlijk erfgoed.

Het onderzoek, de ontwikkeling en de demonstratie van het project droegen bij tot het opstellen van een nominatiedossier voor een 'gemengde' site, het behoud van een reeds geklasseerde archeologische site, het plannen van een ecologische corridor voor de jaguar, het verwerven van meer inzicht in de geschiedenis van de Mayasite en de verdere ontsluiting ervan, het rapporteren bij het Unesco Werelderfgoedcentrum, het promoten van de site, het ontwikkelen van ecotoerisme en het sensibiliseren over het belang van werelderfgoed en duurzame ontwikkeling.

De Zijderoutes als cultureel werelderfgoed

De Zijderoutes zijn een netwerk van karavaanroutes die in de oudheid en de middeleeuwen Eurazië doorkruisten van de Middellandse Zee naar China. Het diende als route voor het vervoer van goederen en voor de interculturele uitwisseling van kennis tussen het Oosten en het Westen. Vandaag de dag staat de historische en culturele relevantie van de Zijderoutes buiten kijf.

Er is een initiatief gelanceerd in 2005 voor de nominatie van een serieel transnationaal werelderfgoedgebied dat representatief is voor het cultureel fenomeen van de Zijderoutes.

Een team van Belgische experts onder leiding van het Raymond Lemaire International Centre for Conservation, werkt aan een online informatiesysteem ter ondersteuning van voorbereiding van nominatie van de Centraal-Aziatische Zijderoutes. Het werkt samen met vijf Centraal-Aziatische landen, met name Kazachstan, Tadzjikistan, Oezbekistan, Kirgizië

en Turkmenistan. Het Silk Roads Cultural Heritage Information System (CHRIS), gefinancierd door het Federaal Wetenschapsbeleid, is opgezet in samenwerking met het Werelderfgoedcentrum en nationale en lokale overheden. Het zorgt voor een holistische benadering van het beheer van potentiële werelderfgoedsites, onder meer op het vlak van documentatie, bescherming en opvolging.

Het door het Federaal Wetenschapsbeleid gefinancierde project zorgt voor een systematisch concept voor de opvolging en het beheer van archeologische sites en monumenten. Het ontwikkelde informatiesysteem laat toe om de consistentie en de kwaliteit van grensoverschrijdende nominatiedossiers te garanderen. De toegepaste methodologie kan ook van pas komen bij het opstellen van dossiers voor de nominatie van andere seriële grensoverschrijdende werelderfgoedgebieden.

De Zijderoutes dienden voor het vervoer van goederen en voor de interculturele uitwisseling van kennis tussen het Oosten en het Westen.

→ Bukhara, Oezbekistan.

→ Palestina.

Behoud en herstel van cultureel erfgoed

L'Institut Patrimoine wallon is via zijn Centre des Métiers du Patrimoine de La Paix-Dieu en met de steun van het Wallonie-Bruxelles International, betrokken bij verschillende samenwerkingsprojecten. Het Centrum staat in voor opleidingen en geeft ondersteuning aan het behoud en het herstel van cultureel erfgoed in minder fortuinlijke landen.

Zo droegen Waalse ambachtslui, opleiders verbonden aan het Centre des Métiers du Patrimoine, en een architect tussen 2002 en 2004 bij tot de restauratie van de Conde Canongo, een oud gebouw in het historisch centrum van Havana (Cuba). Dit gebeurde in samenwerking met het Bureau de l'Histoire de la Havane. Het gelijkvloers van het gebouw herbergde reeds verschillende jaren een expositie die bezoekers liet kennismaken met Wallonië. Daarnaast zijn tot 2010 verschillende cursussen georganiseerd, in het bijzonder op het gebied van timmerwerk en metaalbewerking, voor studenten van het schoolatelier Gaspar

Melchor de Jovellanos van Havana. Er is ook gewerkt rond de bestrijding van termieten ter bescherming van het biogielaboratorium van het kabinet voor conservatie. Het project is afgesloten met de publicatie van een inventaris van het ijzerwerk in Oud-Havana en van een technische handleiding voor de restauratie van houtwerk. Momenteel wordt nog gewerkt aan een praktische gids voor de bestrijding van termieten.

In Saint-Louis (Senegal) werkte het Centre La Paix-Dieu mee aan het herstel van de voormalige Assemblée territoriale du Fleuve door technische bijstand te verlenen aan de architecten bij het opstellen van het lastenboek en door arbeiders op te leiden op het gebied van houtbewerking, ijzerwerk, plamuren, decoratief schilderen en het onderzoeken van de aantasting van hout. Het gerestaureerde gebouw is in december 2009 plechtig ingehuldigd. Over het gebouw verscheen een publicatie in de reeks *Dossiers de l'IPW* van l'Institut Patrimoine wallon.

Intussen loopt de samenwerking met Senegal verder met een nieuw opleidingsproject met het oog op de restauratie van het Huis van de Admiraal op het slaveneiland Gorée.

Op vraag van het Vietnamees Instituut voor Cultuur- en Kunststudies coördineert het Centrum voor Erfgoedambachten sinds 2007 een project voor het behoud van materieel en immaterieel cultureel erfgoed en voor de toeristische ontwikkeling van het dorp Phuoc-Tich in de provincie Hué. Het dorp staat bekend om zijn aardewerk. Dankzij het project kon een traditioneel houten huis worden gerestaureerd. Andere partners werken mee op het gebied van aardewerk en de toeristische ontwikkeling van het dorp. Er wordt ook gewerkt aan het samenstellen van een route die langs verschillende Vietnameese dorpen loopt waar aardewerk en pottenbakken een bijzondere plaats innemen.

L'Institut Patrimoine wallon werkt sinds 2010 samen met het RIWAQ Centrum voor het Behoud van Bouwkundig Erfgoed in Ramallah (Palestina). Dankzij de samenwerking konden verschillende gebouwen op de Hosh al Atem site in het historische centrum van Birzeit worden hersteld

en gerestaureerd. Er waren ook opleidingen voor ambachtslieden en opleiders over het inventariseren van bouwkundig erfgoed, ijzerwerk en decoratief schilderen. Er is een nieuw project gepland in de nabijheid van de Geboortekerk in Bethlehem.

Samen met een reeks andere internationale en lokale partners stapte l'Institut Patrimoine wallon in een groot samenwerkingsproject gericht op het redden van de traditionele Gingerbreadhuizen in Port-au-Prince (Haïti). In dat kader is er in september 2012 een veldschool opgericht met opleidingen rond problemen van stabiliteit, vochtigheid, aanwezigheid van termieten en restauratie van metsel- en timmerwerk ter voorbereiding van de restauratie van het Huis Dufort.

De bijstand aan deze landen voor het behoud en herstel van hun erfgoed en het verzekeren van de overdracht van kennis helpen bij het intact houden van het collectieve geheugen, een belangrijk aspect van de culturele identiteit. Naast het puur materiële is elk van deze projecten een uitwisseling van ervaringen en een wederzijdse verrijking.

↑↑ Senegal.

↑ Cuba.

Culturele landschappen in Zuidoost-Europa

Het Vlaams Algemeen Trustfonds (FUT) ondersteunde een project om beheerders van werelderfgoedsites in Zuidoost-Europa te leren omgaan met de toeristische druk die het gevolg is van een erkenning als werelderfgoed.

Het werelderfgoedlabel trekt veel belangstellenden aan. Een toevloed van toeristen kan echter een bedreiging betekenen voor het natuurlijke evenwicht en de uitzonderlijke universele waarde van een site.

Het project wil hieraan tegemoet komen via opleidingen voor beheerders van werelderfgoedsites in de regio om de toeristische draagkracht van sites te vergroten en de ontwikkeling van een strategie om het toerisme te plannen en in goede banen te leiden. Zo werden er nieuwe beheersplannen opgesteld

voor onder meer het Durmitor Nationaal Park in Montenegro en voor Ohrid in Macedonië – beiden werelderfgoedsites.

De beheersplannen kwamen er na een opleiding Toerismebeheer voor het lokale personeel. De strategie die ontwikkeld en toegepast is voor beide sites, is een voorbeeld voor andere sites. Zowel de toeristische sector, de lokale gemeenschap als plaatselijke handelaars zijn betrokken bij het project. Het Werelderfgoedcentrum betrok verschillende regionale instellingen bij het project om een verdere ondersteuning te garanderen.

Een toevloed van toeristen kan echter een bedreiging betekenen voor het natuurlijke evenwicht en de uitzonderlijke universele waarde van een site.

© Onroerend Erfgoed, foto Kris Vandevorst

↑ Brugge organiseerde een internationale conferentie over het beheer van werelderfgoedsteden in de 21e eeuw.

Werelderfgoedsteden

De context van werelderfgoedsteden verschilt aanzienlijk van die van andere werelderfgoedsites. Het maakt de toepassing van de vaak strikte en weinig doorzichtige voorschriften van de Werelderfgoedconventie er niet gemakkelijker op. Daarom is het World Heritage Cities Programme in het leven geroepen. Het beoogt enerzijds de verdere ontwikkeling van een theoretisch kader voor stedelijke erfgoedbewaring en anderzijds het verschaffen van technische hulp aan lokale en nationale overheden. Ander aandachtspunt van het programma is de bescherming van werelderfgoedsites tegen nieuwe, wereldwijd voorkomende bedreigingen, zoals de gevolgen van klimaatverandering en niet-duurzaam toerisme.

Het Vlaams onroerend erfgoed bevindt zich vooral in een stedelijke context. De problematiek die dit Unesco-programma behandelt, is zeer relevant in de context van verschillende dossiers, zoals Brugge maar ook Leuven als universiteitsstad. In zijn beleidsnota stelt de minister bevoegd voor Onroerend Erfgoed dat Vlaanderen ervoor

moet zorgen dat de discussie over "historische stadslandschappen en het omgaan met werelderfgoed in dynamische omgevingen evolueert in een haalbare richting". Het World Heritage Cities Programme levert daartoe een aanzienlijke bijdrage en speelt in op de concrete vraag van het Werelderfgoedcomité van 2005 om een nieuwe aanbeveling ter zake uit te werken. Het is een van de zes grote thematische programma's van het Comité dat, net als het World Heritage Marine Programme, steun ontvangt vanuit het Vlaams Algemeen Trustfonds (FUT).

Binnen het kader van dit programma lopen verschillende activiteiten zoals de organisatie van opleidingen voor beheerders van werelderfgoedsteden en de ondersteuning van wetenschappelijk onderzoek om een toolkit te ontwikkelen voor erfgoedbewaring in een stedelijke omgeving. Daarnaast stelt het programma richtlijnen op en verspreidt het schoolvoorbeelden om de impact van hedendaagse architectuur op de uitzonderlijke universele waarde van werelderfgoed te evalueren.

Het projectvoorstel werd uitgewerkt door het Werelderfgoedcentrum in nauw overleg met het beleidsdomein Ruimtelijke Ordening, Woonbeleid en Onroerend Erfgoed (RWO) van de Vlaamse overheid en met het Raymond Lemaire International Centre for Conservation (RLICC van de K.U.Leuven), tevens houder van een Unesco-leerstoel voor 'Preventive Conservation, Monitoring and Maintenance of Monuments and Sites (PRECOM30S)'.

De stad Brugge en het Agentschap Onroerend Erfgoed organiseerden in november 2011 een internationale conferentie in Brugge over het beheer van Werelderfgoedsteden in de 21e eeuw. Tijdens deze bijeenkomst werd uitdrukkelijk aandacht besteed aan aspecten als sensibilisering en het vergroten van expertise om aan te sluiten bij de nieuwe Unesco-aanbeveling over historische stadslandschappen.

Informatieschat ontsluiten

Het Werelderfgoedcentrum van Unesco, dat het secretariaat voert van de Werelderfgoedconventie, beschikt over een schat aan informatie die van belang is voor de bewaring van werelderfgoed. Die informatie is niet bewaard op een praktische en gemakkelijk te consulteren manier waardoor het potentieel ervan, onder meer voor statistische analyse en het voorbereiden van een doordacht erfgoedbeleid, grotendeels onbenut blijft.

Sinds 1994 zijn er meer dan 2000 rapporten opgesteld over de staat van bewaring van werelderfgoedsites. Deze rapporten bevatten niet enkel achtergrondinformatie over de sites, ze belichten ook de factoren die invloed uitoefenen op de uitzonderlijke universele waarde van de site en ze bevatten voorstellen om mogelijke bedreigingen af te wenden. In sommige gevallen vermelden ze eveneens concrete maatregelen en een tijds kader voor de uitvoering ervan.

Op basis van dergelijke rapporten neemt het Werelderfgoedcomité, in overleg met de betrokken lidstaat, beslissingen over bijkomende maatregelen voor de bewaring van het erfgoed, over het al dan niet schrappen van een site van de Lijst van het Bedreigd Werelderfgoed of zelfs van de Werelderfgoedlijst indien een site de karakteristieken is verloren waarvoor ze oorspronkelijk op de Lijst is ingeschreven.

In de veertig jaar dat de Werelderfgoedconventie bestaat, zijn er talrijke rapporten opgesteld door Unesco en haar adviesorganen betreffende werelderfgoed. Het geheel vormt een uitzonderlijke uitgebreide documentatiebron over tal van kwesties die verband houden met de bewaring van erfgoed. Het is het meest uitgebreide systeem van opvolging van een internationale conventie, met informatie over bijna duizend sites.

Het Vlaams Algemeen Trustfonds (FUT) levert een bijdrage aan de ontsluiting van deze documenten. Het doel is de ontwikkeling van een database waarin gericht kan worden gezocht naar specifieke data om er relevante informatie uit te halen. Dit alles zal het niet alleen gemakkelijker maken om de staat van bewaring van werelderfgoedsites op te volgen, het kan ook allerlei informatie opleveren waardoor er beter geïnformeerde beleidskeuzes kunnen worden gemaakt.

De databank zal ook helpen om de verschillende bedreigingen voor werelderfgoedsites te identificeren en de evolutie ervan in kaart te brengen. Zo kunnen landen een beter beleid voeren en de impact van bepaalde verstorende factoren zoveel mogelijk inperken.

Het doel is een betere opvolging van de staat van bewaring van werelderfgoed-sites.

De conventie

De *Conventie betreffende de bescherming van het cultureel en natuurlijk werelderfgoed* uit 1972, gewoonlijk Werelderfgoedconventie genoemd, is een internationaal wettelijk instrument dat bescherming van materieel erfgoed en natuurbehoud met elkaar verbindt. De culturele identiteit is immers sterk verbonden met de natuurlijke omgeving waarin ze zich ontwikkelt en de menselijke creativiteit laat zich vaak inspireren door het verbazingwekkende van de natuur. Tot nu toe onderschreven 190 landen de Conventie. Zij vormen samen een internationale gemeenschap die zowel cultureel als natuurlijk erfgoed beschermt.

De lijsten

De **Indicatieve Lijst** is een nationale lijst waarop een lidstaat aangeeft welk natuurlijk en cultureel erfgoed binnen zijn landsgrenzen in aanmerking kan komen om voorgedragen te worden voor inschrijving op de Werelderfgoedlijst.

De **Werelderfgoedlijst** bevat het meest uitzonderlijke cultureel en natuurlijk erfgoed van de wereld. Ondertussen telt de lijst bijna 1000 inschrijvingen. Driekwart daarvan zijn culturele sites zoals monumenten, historische steden enz. Ongeveer de helft van alle werelderfgoederen zijn gelegen in Europa en Noord-Amerika.

De **Lijst van het Bedreigd Werelderfgoed** is de rode lijst van het werelderfgoed. Patrimonium waarvan de uitzonderlijke universele waarde bedreigd wordt, bijvoorbeeld door natuurrampen, milieuverloeding, gewapende conflicten of verregaande bouwplannen, plaatst het Werelderfgoedcomité op deze lijst. Dat kan twee bedoelingen hebben: het geven van een signaal om internationale solidariteit en hulp op gang te krijgen of het ontwikkelen van een drukkingsmiddel om verantwoordelijken te herinneren aan hun engagement voor erfgoedbescherming.

De partijen

De **lidstaten** zijn de landen die tot de Conventie zijn toegetreden. Door het verdrag te ondertekenen, engageren ze zich om een erfgoedbeleid te voeren dat niet alleen oog heeft voor werelderfgoed maar voor alle vormen van onroerend cultureel en natuurlijk erfgoed op hun grondgebied.

Het **Werelderfgoedcentrum** leidt vanuit de hoofdzetel van Unesco in Parijs de dagelijkse gang van zaken van de Conventie in goede banen. Het verzamelt de nominatiedossiers en de periodieke rapporten die de lidstaten over hun werelderfgoed inzenden, organiseert de bijeenkomsten van het Werelderfgoedcomité, coördineert de (nood)hulp die aan werelderfgoedsites gegeven wordt en voert publiciteit voor de Conventie.

Het **Werelderfgoedcomité** bestaat uit 21 verkozen lidstaten en tekent de klijtlijnen uit waarbinnen het Werelderfgoedcentrum de Conventie moet implementeren. Het beslist welke genomineerde sites op de Werelderfgoedlijst terechtkomen en volgt de toestand van het werelderfgoed wereldwijd op.

Het **Werelderfgoedfonds** kan steun verlenen aan lidstaten om nominatiedossiers op te stellen, personeel op te leiden, restauraties uit te voeren, periodieke rapporten voor te bereiden of om dringende (nood)herstellingen te doen.

Inschrijving op de Werelderfgoedlijst

1. Nadat een land toetreedt tot de Conventie, stelt het een indicatieve lijst op: een overzicht van erfgoed dat vermoedelijk beantwoordt aan de criteria voor werelderfgoed. Elke lidstaat mag vervolgens elk jaar uit deze lijst één culturele en één natuurlijke of gemengde site voordragen voor erkenning. Het stelt daarvoor een nominatiedossier op dat het erfgoed beschrijft, aantoont dat het van uitzonderlijke universele waarde is en uitlegt hoe de bescherming geregeld is. Dat dossier dient het in bij het Werelderfgoedcentrum.
2. Het Werelderfgoedcentrum kijkt het nominatiedossier na en legt het vervolgens voor aan een adviesorgaan. Het centrum houdt een papieren en elektronisch archief bij van alle nominatiedossiers.
3. Voor de technische input zorgen drie adviesorganen. De Internationale Raad voor Monumenten en Landschappen (ICOMOS) en de Wereldunie voor de Bewaring van de Natuur (IUCN) evalueren de nominatiedossiers respectievelijk voor cultureel en natuurlijk erfgoed. Het derde adviesorgaan is het Internationaal Centrum voor de Studie van de Bewaring en de Restauratie van Cultureel Erfgoed (ICCROM) dat advies verleent over de bescherming van culturele sites en het organiseren van opleidingen op dat gebied.
4. Een keer per jaar komt het Werelderfgoedcomité samen om zich te beraden over de nominatiedossiers. Het kan beslissen om een site op de Werelderfgoedlijst in te schrijven of om bijkomende informatie te vragen in geval van twijfel. Als het comité meent dat een site onvoldoende beantwoordt aan de criteria van het werelderfgoed, verworpt het de nominatie.
5. Eens een site is ingeschreven op de Werelderfgoedlijst, moet de lidstaat er goed zorg voor dragen en regelmatig verslag uitbrengen van de toestand in een rapport. Het Werelderfgoedcomité geeft op basis van deze rapporten richtlijnen aan de landen over de bewaring van hun erfgoed en kan een site op de Lijst van het Bedreigd Werelderfgoed plaatsen als de toestand te alarmerend is.

Wie is bevoegd?

De Werelderfgoedconventie is een Conventie voor nationale staten. Ze werd in 1996 geratificeerd door het **Koninkrijk België**. Omdat het een Conventie is die handelt over een materie die beheerd wordt door de gewesten, zijn het de facto het **Brussels Hoofdstedelijk Gewest**, het **Vlaams Gewest** en het **Waals Gewest** die de Werelderfgoedconventie opvolgen. Zij worden hierin ondersteund door het federale niveau, onder meer via de Permanente Vertegenwoordiging van België bij Unesco. Bovendien dragen ook verschillende federale overheidsdiensten financieel en inhoudelijk bij aan erfgoedgerelateerde activiteiten en programma's van Unesco (bijvoorbeeld via Ontwikkelingssamenwerking of vanuit het Federale Wetenschapsbeleid).

Werelderfgoed in België

Grote Markt van Brussel

<http://www.brussel.be>
<http://whc.unesco.org/en/list/857>

Scheepsliften van het Canal du Centre en omgeving (La Louvière en Le Roeulx)

<http://whc.unesco.org/en/list/856>
<http://www.canal-du-centre.be>
<http://voiesdeau.hainaut.be>

Vlaamse begijnhoven

<http://whc.unesco.org/en/list/855>

Historisch stadscentrum van Brugge

<http://whc.unesco.org/en/list/996>

Neolithische open vuursteenmijnen van Spiennes

<http://whc.unesco.org/en/list/1006>
<http://voiesdeau.hainaut.be/tourisme/voiesdeauhainaut/fr/template/template.asp?page=canal&navcont=2,0,0>

Onze-Lieve-Vrouwekathedraal van Doornik

<http://whc.unesco.org/en/list/1009>

Voornaamste stadswoningen van Victor Horta

<http://www.hortamuseum.be>
<http://www.hotelsolvay.be>
<http://www.arau.org/fr/t/bruxelles-1900-art-nouveau/1>
<http://whc.unesco.org/en/list/1005>

Complex woning-ateliers-museum Plantin-Moretus

<http://www.museumplantinmoretus.be>
<http://whc.unesco.org/en/list/1185>

Stocletpaleis

<http://whc.unesco.org/en/list/1298>

Voornaamste mijnsites van Wallonië

<http://whc.unesco.org/en/list/1344>
<http://www.siteminiersmajeursdewallonie.be>
<http://www.minesdespiennes.org/>

Belforten van België en Frankrijk

<http://whc.unesco.org/en/list/943>

Internationale samenwerking rond werelderfgoed

Afrika

Beter beheer van natuurlijke werelderfgoedsites

<http://unesco.flanders.be/activities/all-activities/africa-natur-improving-the-management-effectiveness-of-the-natural-wor1/>

Steun voor bedreigde sites in Congo

<http://whc.unesco.org/en/activities/83>
<http://whc.unesco.org/en/news/700>
<http://whc.unesco.org/en/list/63>
<http://whc.unesco.org/en/list/137>
<http://whc.unesco.org/en/list/136>
<http://whc.unesco.org/en/list/280>
<http://whc.unesco.org/en/list/718>
<http://cartogis.ugent.be/sygiap/index.php>
<http://eoedu.belspo.be/whp/virunga/problems.html>

Ilha de Moçambique

<http://unesco.flanders.be/activities/all-activities/improvement-of-the-state-of-conservation-of-ilha-de-mocambique/>
<http://whc.unesco.org/en/list/599>

Erfgoed in en om het water veiligstellen

Het mariene werelderfgoed

<http://whc.unesco.org/uploads/activities/documents/activity-13-23.pdf>
<http://www.vliz.be/projects/marineworldheritage/>
<http://unesco.flanders.be/activities/all-activities/development-and-implementation-of-the-world-heritage-marine-programme/>
<http://whc.unesco.org/en/marine-programme/>

Koraalriffen gezond houden

<http://www.seos-project.eu/modules/world-of-images/world-of-images-c03-p02.fr.html>

Klimaatverandering aanpakken

Expositie klimaatverandering en werelderfgoed

<http://eoedu.belspo.be/Unesco/>
<http://www.unesco.org/new/en/natural-sciences/science-technology/space-activities/space-for-heritage/activities/exhibition-cc/exhibition-2011/>

Bevroren graven van de Scythen

<http://unesco.flanders.be/activities/all-activities/preservation-of-the-frozen-tombs-of-the-altai-mountains/>
<http://www.archaeology.ugent.be/altai/>
http://www.unesco.org/science/remotesensing/?id_page=61&lang=en

Beheer en bescherming van werelderfgoedsites versterken

Het nomineren van 'gemengde' werelderfgoedsites

<http://whc.unesco.org/en/list/1061>

De Zijderoutes als cultureel werelderfgoed

<http://www.silkroad-infosystem.org>
<http://eoedu.belspo.be/whp/index.html>
<http://www.geo.ulg.ac.be/old/wwwroot2/eduweb/poster/en/routes-soie/index.html>

Culturele landschappen in Zuidoost-Europa

<http://unesco.flanders.be/activities/all-activities/preserving-natural-world-heritage-and-cultural-landscapes-in-south-eastern/>

Werelderfgoedsteden

<http://unesco.flanders.be/activities/all-activities/support-to-the-development-and-implementation-of-the-world-heritage-cities/>
<http://whc.unesco.org/en/cities/>

Informatieschat ontsluiten

<http://whc.unesco.org/en/activities/691>
<http://unesco.flanders.be/activities/all-activities/world-heritage-properties-information-system-for-an-improved-state-of-conse/>

- **Auteurs:**

S. Exc. Madame Francine Chainaye, Marino Bultinck, Brigitte Decadt,
Ghislaine Devillers, Piet Geleyns, Isabelle Leroy, Kishore Rao, Martine Stélandre

- **Redactieraad:**

Tijs D'Hoest, Marien Faure, Isabelle Leroy, Prof. Marc Vervenne

- **Verantwoordelijke uitgever:**

Jean-Pierre Dehouck (UNESCO Platform Vlaanderen vzw)

